

Högskoleutbildning för hållbar utveckling

En kartläggning vid Jönköpings högskola

Sofia Kjellström

Ellen Almers

Marcela Ramirez Pasillas

Petra Wagman

Ulrica Stagell

Ann-Carin Andersson

School of Health Sciences, Jönköping University

Research Report No. 4• 2014

© Hälsöskolan och Sofia Kjellström, Ellen Almers, Marcela Ramirez Pasillas, Petra Wagman,
Ulrica Stagell, Ann-Carin Andersson, 2014

Publisher: School of Health Sciences

ISSN 1653-1558

Förord

Som författare till denna text vill vi tacka för de pedagogiska medel som möjliggjorde denna rapport. Vi hoppas det ska ge ett väsentligt bidrag till hur Högskolan i Jönköping kan arbeta med att förbereda studenterna för ett kommande aktivt liv förenligt med en hållbar utveckling. Rapportens deltagare är verksamma vid fyra olika fakhögskolor och insikter i hur olika och lika vi arbetar har varit en viktig kunskapsvinst utöver det som står i rapporten.

Vi vill även tacka Ulf Andersson, Ann-Christine Andersson, Christel Persson och Tobias Pettersson som granskat texten och bidragit till att förbättra formen och det vetenskapliga innehållet i denna rapport.

November 2014

Sofia Kjellström, Ellen Almers, Marcela Ramirez Pasillas, Petra Wagman, Ulrica Stagell, Ann-Carin Andersson

Hälsöhögskolan, Jönköping

Sammanfattning

Högre utbildning i Sverige ska enligt Högskolelagens paragraf 5 främja hållbar utveckling (Svensk högskolelag 1992:1434). Hållbar utveckling har definierats som en ”utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att kompromissa med kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov” (United Nations, 1987). Hållbar utveckling innebär ansvarstagande för kommande generationer och utsträcker sig globalt. När ekologiska gränser överskrids kan människors möjligheter till goda liv undermineras.

Våren 2013 fick författarna till denna rapport pedagogiska medel för att kartlägga undervisning om och för hållbar utveckling vid Högskolan i Jönköping. Syftet var att undersöka omfattningen av hållbar utveckling i undervisningen på strategisk nivå, programnivå, kursplanenivå och undervisningsnivå. Ett ytterligare syfte var att utifrån en analys av resultatet föreslå åtgärder som kan stärka högskolan i arbetet med utbildning för hållbar utveckling. Kartläggningen började med ett liknande upplägg på samtliga fackhögskolor men fick också anpassas till förutsättningarna på varje skola.

Resultatet av kartläggningen visar skillnader mellan de olika fackhögskolorna i hur hållbarhetsfrågor inkluderas i undervisningen. Allt från att ingen kursplan innehållande hållbar utveckling identifierats till att undervisningen *måste* inkludera ett visst antal högskolepoäng. Kartläggningen visar också att tolkningarna av hållbar utveckling och undervisning för/om hållbar utveckling varierar mellan enskilda lärare.

På Hälsohögskolan är området osynligt i kursplaner och inkludandet av hållbar utveckling i undervisningen bygger på enskilda lärares engagemang. På Högskolan för lärande och kommunikation skiljer det sig mellan olika program där inslaget av hållbar utveckling varierar från att behandlas ingående till att inte synas explicit. Internationella handelshögskolan har prioriterat arbete med etiska och sociala frågor i utbildning och ekologisk hållbarhet är mindre framträdande. Det finns dock kurser som inkluderar ekologiska, sociala och ekonomiska dimensioner. Jönköpings tekniska högskola har en genomarbetad strategi för hur hållbar utveckling skall finnas med i utbildningarna. Varje utbildning skall integrera minst sex högskolepoäng.

Sammantaget konstateras fortsatta förbättringsmöjligheter för Högskolan i Jönköping på strategisk nivå, programnivå, kursplanenivå och undervisningsnivå. Skillnader mellan bolagen, programmen och kurserna kan utnyttjas som en tillgång i förbättringsarbetet. En framgångsfaktor verkar vara att som JTH ha med hållbar utveckling i strategidokument med tydliga mål på omfattning samt att kursplaner innehåller moment som förklarar hur hållbar utveckling avhandlas. Vi rekommenderar också att tydliga mål sätts upp på varje fackhögskola och att lärare ges tid och resurser att ta del av de verktygslådor för hållbar utveckling som finns (en lista på sådana finns i rapporten). Ytterligare förslag på hur implementering kan stimuleras ges också, så som skapande av nätverk, införlivande av ämnet i högskolepedagogiska kurser samt högskolegemensamma temadagar för studenter.

Innehåll

Förord	3
Sammanfattning	4
Innehåll	5
Inledning	7
Hållbar utveckling	8
Högre utbildningens roll för hållbar utveckling	9
Hållbart campus vid Högskolan i Jönköping	11
Syfte med rapporten	12
Metod	12
Hälsöhögskolan (HHJ)	13
Högskolan för lärande och kommunikation (HLK)	13
Internationella handelshögskolan (IHH)	14
Jönköpings tekniska högskola (JTH)	14
Resultat	14
Hälsöhögskolan	15
Strategisk nivå	15
Programnivå	15
Kursnivå	15
Undervisning och lärare	16
Diskussion och slutsats Hälsöhögskolan	16
Högskolan för lärande och kommunikation	17
Strategisk nivå	17
Programnivå	17
Kursnivå	18
Undervisning och lärare	18
Diskussion och slutsats Högskolan för lärande och kommunikation	20
Tabeller HLK	21
Internationella Handelshögskolan	24

Strategisk nivå	25
Programnivå	26
Kursnivå	26
Undervisning och lärare	26
Framtida förbättring av program	27
Diskussion och slutsats Internationella handelshögskolan	28
Tabeller IHH	29
Jönköping Tekniska Högskola	36
Strategisk nivå	36
Programnivå	37
Kursnivå	37
Diskussion och slutsats Jönköpings tekniska högskola	38
Tabeller JTH	39
Verktyslådor för hållbar utveckling	44
Annan inspiration	45
Biosfärsområde Östra Vätterbranterna	46
Diskussion och förslag till fortsatt arbete	47
Tänkbara sätt att implementera/stimulera till att inkludera hållbar utveckling i undervisning	51
Referenser	54
Bilaga 1	59
Bilaga 2	60
School of Health Sciences Research Reports	61

Inledning

Högre utbildning i Sverige ska enligt Högskolelagens paragraf 5 främja hållbar utveckling (Svensk högskolelag 1992:1434). Hållbar utveckling har definierats som en ”utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att kompromissa med kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov” (United Nations, 1987). Hållbar utveckling innebär ansvarstagande för kommande generationer och utsträcker sig globalt. När ekologiska gränser överskrids kan människors möjligheter till goda liv, den sociala dimensionen av hållbar utveckling, undermineras.

Att införliva kunskap om hållbar utveckling i människors liv är en viktig uppgift för högre utbildning (Svensk Högskolelag 1992:1434) en stor utmaning (Sterling, Maxey, Luna, 2013). Detta har skett i mycket olika omfattning inom svensk högre utbildning (Jidesjö, 2014). På FNs konferens om hållbar utveckling i Rio 2012 enades om en deklaration där följande handlingar skulle stödjas av ledare inom utbildningssektorn: undervisning om hållbar utveckling inom alla discipliner, stimulans till forskning om frågor relaterade till hållbar utveckling, miljöanpassning av campus, stöd till lokala projekt som befämjar hållbar utveckling samt erfarenhetsutbyte i internationella sammanhang och nätverk (Sterling & Maxey, 2013, återgiven på s 315). Deklarationen lägger således vikt vid att hållbar utveckling är något som måste införlivas både i högskolan som fysisk verksamhet och i undervisningen.

Våren 2013 fick författarna till denna rapport pedagogiska medel av utbildningscheferna vid Högskolan i Jönköping (HJ) för ett projekt att kartlägga den undervisning om hållbar utveckling som sker vid högskolan i Jönköping. Ytterligare syftet med projektet var att stimulera till innovativ undervisning om hållbarhetsfrågor genom att identifiera goda exempel från högskolan i Jönköping, eftersöka verktyg för undervisning om hållbar utveckling, redovisa hur de kan inkluderas i befintlig undervisning samt informera HJ-ledning och kollegor om nuläget samt om vad man kan göra.

Rapporten inleds med en kort introduktion till begreppet hållbar utveckling och den högre utbildningens roll för hållbar utveckling, samt hur högskolan i Jönköping arbetar med miljöfrågor strategiskt och på campus. Därefter presenteras syfte och metod för arbetet. Varje enskild fackhögskola redovisas därefter för sig

med en kortare sammanfattning av viktigaste drag och lärdomar. Därefter följer en översikt över verktygslådor och resurser som kan användas i kommande arbete. Avslutningsvis sker en övergripande diskussion om undervisning om hållbar utveckling vid Jönköpings högskola och hur den kan utvecklas.

Hållbar utveckling

Klimatforskare argumenterar för att resursutnyttjandet allt mer utarmar ekosystemen och att flera gränsvillkor för planeten är överskridna vilket hotar välfärden för såväl nuvarande som kommande generationer (Rockström & Klum, 2012; Rockström & Wijkman, 2011). Klimatförändringar bedöms som ett av de största hoten mot hållbar utveckling (Roorda, Cordcoran, & Weakland, 2012) då de påverkar de förutsättningar för hälsa som Världshälsoorganisationen identifierat; fred, bostad, utbildning, mat, inkomst, stabila ekosystem, hållbara resurser, social rättvisa och jämlikhet (World Health Organization, 1986).

Det finns flera hundra definitioner av hållbar utveckling men en av de mest etablerade är den som Brundtland-kommissionen formulerade 1987: *”en utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov”* (United Nations, 1987). Målet för en hållbar utveckling kan också uttryckas som *”ett hyggligt liv för alla, här och där, nu och sedan”* (Almers, 2009, s. 21).

Det finns en pågående debatt om hur de tre dimensionerna av hållbar utveckling ska tolkas: den ekologiska, den sociala och den ekonomiska. I en rapport från Högskoleverket beskrivs exempelvis hållbar utveckling som *”en dynamisk mötesplats mellan tre progressiva krafter som alla respekterar de grundläggande värdena från Brundtland-kommissionen, nämligen de som främst bryr sig om natur och miljö, de som främst bryr sig om ekonomisk utveckling och fattigdomsbekämpning samt de som främst bryr sig om en god social utveckling. Men det finns också en inbördes strid mellan dessa då satsning på den ena kan äventyra den andra”* (Olsson, 2004 s 16).

Ett sätt som vi rapportförfattare anser mer klagörande, är att se de tre dimensionerna av hållbar utveckling som att den sociala dimensionen (det goda livet) är målet för utvecklingen. Den ekologiska dimensionen sätter i sin tur ramarna för vad som är möjligt utan att äventyra resursbasen för kommande generationer (klimat,

fiskbestånd etc.). Den ekonomiska dimensionen, slutligen, är verktyget som resurser fördelas med och som måste inordnas under de två andra dimensionerna. Detta kan uttryckas med nedanstående illustration av HLK-medarbetaren Magnus Apelqvist (Figur 1).

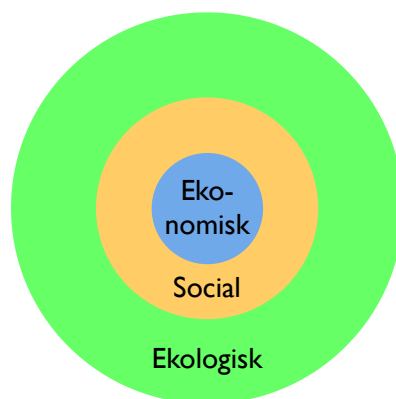

Fig 1. Hållbar utveckling.

När trösklar för vad planeten klarar av (s.k. planetary boundaries) passeras, till exempel vid utfiskning av haven eller vid förändringar i atmosfärens sammansättning, kan förändringarna bli irreversibla vilket underminerar möjligheterna för kommande generationer att leva hyggliga liv. Peter Kemp har i sin bok om världsmedborgaren formulerat hållbar utveckling som en fråga om etik och en moralisk utmaning, byggd på visionen att mänskligheten ska bestå så länge som det står i dess makt att överleva (Kemp, 2005). Almers & Wickenberg (2008) och Almers (2005; 2009) har beskrivit den grundläggande idén i begreppet hållbar utveckling som idén om ett avståndsmoraliskt ansvar där avståndet utgörs av tid och rum. Ansvaret omfattar således kommande generationer och utsträcker sig globalt. En litteraturstudie om den globala kontexten i undervisning för hållbar utveckling i högre utbildning, har emellertid visat att det globala perspektivet sällan är integrerat (Anderberg, Nordén och Hansson, 2009)

Den högre utbildningens roll för hållbar utveckling

Högskolelagens §5 slår fast högskolornas och universitetens ansvar för bidra till hållbar utveckling: ”Högskolan skall i sin verksamhet främja en hållbar utveckling som innebär att nuvarande och kommande generationer tillförsäkras en hälsosam och god miljö, ekonomiska och social välfärd och rättvisa” (Svensk Högskolelag

1992:1434). Arbete med hållbar utveckling på universitet och högskolor kan tolkas olika. Dels kan det tolkas som att driften av verksamheten ska ske på ett hållbart sätt och dels att det ska påverka undervisningens innehåll och utformning. Ett exempel på den sistnämnda tolkningen är att i högskoleförordningen (1993:100) finns fastställda lärandemål för flera högskoleutbildningar såsom högskoleingenjörsexamen, förskollärarexamen och grundlärarexamen. I examensbeskrivningen för lärare står exempelvis att studenten ska ”visa förmåga att i det pedagogiska arbetet göra bedömningar utifrån relevanta vetenskapliga, samhällseliga och etiska aspekter med särskilt beaktande av de mänskliga rättigheterna, i synnerhet barnets rättigheter enligt barnkonventionen, samt en hållbar utveckling”. Under färdighet och förmåga för högskoleingenjörer står i samma förordning att studenten ska ”visa förmåga att utforma och hantera produkter, processer och system med hänsyn till människors förutsättningar och behov och samhällets mål för ekonomiskt, socialt och ekologiskt hållbar utveckling”. Betydelsen av förändringar i utbildning har också lyfts i flera sammanhang (The future we want: Outcome document adopted at Rio +20, 2012; Roorda, Cordcoran, & Weakland, 2012; Stockholm +40 Partnership Forum for Sustainable Development, 2012).

Vikten av att integrera hållbar utveckling i beslutsfattande och operativ verksamhet har lyfts fram hos flera yrkeskategorier med bas i naturvetenskapliga, samhällsvetenskapliga samt humanistiska ämnesområden, men även inom teknik och hälsoområdet. Specifika diskussioner förs exempelvis inom omvårdnad (Goodman, 2008), sjukgymnastik (Jones, 2009), socialt arbete (Peeters, 2012), arbetsterapi (Wagman, 2014a, 2014b; Whittaker, 2012), företagsledning (Porter & Kramer, 2011), och entreprenörskap (Azmat & Samaratunge, 2009) samt samhällsplanering och byggande (Bokalders & Block, 2009). Det är även ett mål i enskilda professioners etiska koder, t.ex. för sjuksköterskor: ”*Sjuksköterskan arbetar för en hållbar miljö och är medveten om miljöns betydelse för hälsa*” (International Council of Nurses översatt av svensk sjuksköterskeförening, 2014 s 5). Ett annat exempel är att arbetsterapiorganisationer uppmärksammat betydelsen av miljömässig hållbarhet (Förbundet Sveriges Arbetsterapeuter, 2012; World Federation of Occupational Therapists, 2012). Sammantaget är det tydligt att framtidens yrkesarbetande allt mer kommer att möta krav på kunskap och förhållningssätt till en rad olika aspekter av hållbarhet.

I rapporten används parallellt beteckningarna undervisning *för, om och i* hållbar utveckling. I det informationsbrev och i de enkäter som skickades ut till personalen användes beteckningen *om* hållbar utveckling. Syftet med det var att öppna för olika tolkningar. Utbildning *för* hållbar utveckling kan uppfattas normativt och politiskt (vilket det ju också är) medan utbildning *om* hållbar utveckling kan uppfattas som mer distanserad och akademisk till sin karaktär men också kan inkludera undervisning *för* hållbar utveckling. Med en annan tolkning kan ordet *för* indikera en bredare tolkning än *i* och *om* på så sätt att undervisning som inte explicit hanterar problemställningar inom hållbarhetsområdet men däremot ökar studenternas förmåga att lösa problem eller handla på en etisk grund på ett sätt som befrämjar hållbar utveckling, inkluderas. I vårt arbete med kartläggningen har vi strävat efter att låta informanterna göra egna tolkningar av hållbar utveckling men inom vissa gränser. Det går ju att argumentera för att allmän läskunnighet främjar hållbar utveckling och att därmed undervisning om läsinläring är undervisning för hållbar utveckling. Vår bedömning var att vi inte ville uppmuntra till en riktigt så vid definition vid besvarandet av enkäten och därför användes beteckningen undervisning *om* hållbar utveckling i enkäter och informationsbrev.

Genom att språkbruket skiftar mellan olika bolag och kursplaner används olika skrivningar i olika avsnitt. ”Hållbart socialt, kulturellt eller miljömässigt välstånd”, ”hållbart samhälle”, ”hållbara försörjningskedjor” är bara ett axplock av de olika uttryck som förekommer i olika texter på HJ. Att utreda innebörderna av de olika uttrycken ligger utanför det här projektets ram.

Hållbart campus vid Högskolan i Jönköping

Högskolan i Jönköping har en miljöpolicy fastställd av Stiftelsestyrelsen 2008 som innefattar fyra punkter. Högskolan ska verka för: hållbar utveckling, att medarbetare och studenter använder ett miljömässigt gott arbetssätt, minskad miljöbelastning, samt att lagstiftning, föreskrifter och miljökrav följs. Högskolan i Jönköping har som vision att bidra till ett hållbart ekonomiskt, socialt och kulturellt välstånd i regionen där vi verkar. Ekologisk hållbarhet är dock inte framskriven i högskolans vision ännu. Å andra sidan kan argumenteras för att vare sig ekonomisk, socialt eller kulturellt välstånd på sikt är möjligt utan ekologisk hållbarhet vilket skulle vara ett skäl till att denna inte behöver skrivas in. Ett ekonomiskt, socialt och kulturellt välstånd i

regionen kan emellertid vara förenligt med ekologisk ohållbart resursutnyttjande, om detta sker i andra delar av världen.

Det finns också exempel på hur de enskilda fackhögskolorna beaktar hållbarhet i sin verksamhet. Tre av fackhögskolorna är idag miljödiplomerade: Hälsö högskolan (HHJ), Högskolan för lärande och kommunikation (HLK) samt Jönköpings Tekniska Högskola (JTH). Internationella handelshögskolan (IHH) arbetar med en kommande ansökan om miljödiplomering. Miljödiplomeringen utgör ett förenklat miljöledningssystem som utfärdas av Jönköpings kommun och bygger på samma grundtanke som ISO 14001. Miljödiplomeringen är ansluten till en nationell miljöledningsstandard, Svensk Miljöbas. Arbetet med miljödiplomering ger struktur åt högskolornas miljöarbete och ger konkurrensfördelar vid upphandling.

Syfte med rapporten

Det övergripande syftet är att kartlägga och undersöka omfattningen av undervisning om och för hållbar utveckling vid högskolan i Jönköping. Mer preciserat handlar det om att kartlägga vilken undervisning som sker och i vilken omfattning den sker på olika fackhögskolorna. Ett ytterligare syfte är att analysera och ge rekommendationer om hur utbildning och undervisning för och om hållbar utveckling kan utvecklas vid HJ, samt att ge rekommendationer om verktygslådor om undervisning om och för hållbar utveckling.

Metod

Kartläggningen började med ett liknande upplägg på samtliga fackhögskolor. De programansvariga kontaktades via ett mejl innehållande information om projektet och hållbar utveckling (Bilaga 1) samt en uppmaning att göra två uppgifter och skicka in svaren: 1) gå igenom samtliga kursplaner och skicka in dem som innehåller moment med hållbar utveckling och 2) fråga om någon av lärarna inkluderade aspekter av hållbar utveckling i sin undervisning, oavsett om detta är explicit i kursplanen eller ej. På grund av olikheter i hur fackhögskolorna organiserar sin undervisning, och antalet kurser som enskilda personer ansvarar för, behövde metoden därefter anpassas. Hur metoden anpassades beskrivs nedan i förhållande till de enskilda fackhögskolorna

Hälsöhögskolan (HHJ)

Den gemensamt utformade förfrågan skickades via e-post till samtliga programansvariga, vilka ombads att gå igenom samtliga kursplaner i sitt program och att skicka in de kursplaner som innehöll någonting om hållbar utveckling. Därutöver ombads de programansvariga att undersöka om någon av lärarna inkluderade aspekter av hållbar utveckling i sin undervisning, oavsett om detta syns i kursplanen, och att meddela namnen på dessa (efter att ha fått deras godkännande). Samtliga besvarade mejlet och skickade informationen. I syfte att ytterligare säkerställa att all relevant information inkommit informerades om projektet på ett utbildningsråd och de närvarande programansvariga fick läsa igenom det preliminära resultatet från HHJ och gavs möjlighet att kommentera och komplettera detta.

Högskolan för lärande och kommunikation (HLK)

Den gemensamt utformade förfrågan skickades via e-post till HLK's utbildningschef som vidarebefordrade den till utbildningsledarna på följande program: Lärarprogrammen, Medie- och kommunikationsvetenskapliga programmet (MKV), Internationellt arbete (IA) samt Personalprogrammet. Utbildningsledarna ombads att inom en månad identifiera kursplaner med innehåll relaterat till hållbar utveckling genom att fråga lärarna inom programmet. Detta visade sig vara en övermäktig uppgift för hårt belastade utbildningsledare. På lärarprogrammen finns exempelvis cirka 200 kursplaner.. Med hjälp av utbildningschefen identifierades hållbarhetsrelaterat innehåll i kursplaner inom samtliga program, men i mycket varierande grad.

För att lokalisera lärare som inkluderar hållbar utbildning i undervisningen delades en enkät ut via personalmöten på lärarprogrammen och MKV-programmet. Till de lärare på MKV-programmet som inte deltog på mötet skickades e-post med enkäten. Till lärare på IA-programmet skickades också mejl liksom till de tre lärare på Personalprogrammet som står för huvuddelen av undervisningen. Dessa fick dessutom en pappersenkät i sina postfack. I enkäten ombads lärarna att ange om de undervisar om hållbar utveckling och i så fall vilka kurser och moment det gäller samt att ge exempel på innehåll.

Internationella handelshögskolan (IHH)

Rapporten baseras på en undersökning i tre steg. Först insamlades information om IHH utbildning via intranät och websida. IHH har 16 program och cirka 150 kursplaner. I nästa steg ombads, via e-post, samtliga kursexaminatorer att identifiera om och på vilket sätt deras kurser innehåller och behandlar samhällsansvar och hållbar utveckling. De ombads också att berätta om vilka lärare som inkluderar samhällsansvar och hållbar utveckling som ett mål eller en aspekt i sina kurser. I en enkät uppmanades lärare att ange vilka perspektiv eller aktiviteter som de använder för att undervisa om samhällsansvar/etisk/hållbar utveckling och i så fall ge exempel på detta. Det tredje steget utgjordes av samtal med IHH's programdirektörer för att få veta på vilket sätt de planerar att arbeta med hållbar utveckling i framtiden.

Jönköpings tekniska högskola (JTH)

Den gemensamt utformade förfrågan skickades via e-post till samtliga programansvariga på JTH's program. De programansvariga ombads att inom en månad identifiera de kursplaner som innehåller moment vilka behandlar hållbar utveckling och skicka in till oss. De ombads också att identifiera lärare som arbetar med hållbar utveckling i kurserna och delge oss namnen för eventuell intervju. Uppgiften fullföljdes dock inte av alla programansvariga, man skickade över programöversikter men inte kursplaner.

Uppföljning fick därför göras genom att JTH's representant i projektgruppen fick söka efter kursplaner. Omfånget av kursplaner är dock så stort att samtliga kursplaner inte kunde hämtas in av en person. Fokus fick därför läggas på att samla in några kursplaner från varje program.

Resultat

I det följande beskrivs resultatet separat för varje fackhögskola och uppdelat på strategisk nivå, programnivå samt kursnivå. Detaljerad information i form av tabeller och figurer avslutar presentationen av varje fackhögskola (med undantag för HHJ eftersom omfattningen av undervisningen i hållbar utveckling var liten där). Information om kurser och program har hämtats från respektive fackhögskolas

hemsida eller intranät och refereras inte till specifikt. Slutligen följer identifierade verktyg för undervisning om och för hållbar utveckling liksom annan inspiration samt länkar till dessa.

Hälsohögskolan

Hälsohögskolan erbjuder åtta program på grundutbildningsnivå: arbetsterapeut, biomedicinsk analytiker – klinisk fysiologi, biomedicinsk analytiker - laboratoriemedicin, ortopedingenjör, röntgensköterska, sjuksköterska, socionom samt tandhygienist. Därutöver finns fem utbildningar på magister- eller masternivå, sju specialistsjuksköterskeprogram, samt en forskarskola. Antalet helårsstudenter är 1697 och personalen uppgår till ca 128 helårsarbetare (Högskolan i Jönköping, 2013). Sammantaget beskrivs att 138 kurser gavs höstterminen 2013.

Strategisk nivå

I den nyligen antagna visionen för 2014-2017 tas hänsyn till hållbar utveckling *”Hälsohögskolans anställda är delaktiga i utvecklings- och förbättringsarbete av verksamheten och verkar för god arbetsmiljö och en ekologiskt hållbar miljö.”* (Hälsohögskolan, 2013). Denna formulering fanns även med i Hälsohögskolans *Mål och strategiska plan 2013-2016*, i vilket det specificeras att en särskild satsning under åren ska vara: *”Stödja och stimulera hälsofrämjande aktiviteter och hållbar utveckling”*. Hälsohögskolan är också miljödiplomerad.

Programnivå

Inga mål på programnivå som handlar om hållbar utveckling identifierades.

Kursnivå

Det finns inga kursplaner där begreppet hållbarhet omnämns vid hälsohögskolan. Från avdelningen för natur och biomedicin har vi tagit del av fem kursplaner inom tandhygienistprogrammet där ekologiska aspekter ingår, exempelvis tar studenterna del av folktandvårdens miljöriktlinjer (vilka är miljöcertifierade enligt

ISO14001:2004) under den verksamhetsförlagda utbildningen. Dessa ekologiska aspekter är dock inte synliggjorda i kursplanerna.

Undervisning och lärare

På arbetsterapeutprogrammet finns tre lärare som inkluderar hållbar utveckling i sin undervisning i någon enstaka kurs: Sofi Fristedt, Ann Johansson samt Petra Wagman. Vidare föreläser Sofia Kjellström i introduktionsföreläsningar i etik utifrån sitt kapitel ”Etik och hållbar utveckling” i boken *Etikboken: etik för vårdande yrken* (Sandman & Kjellström, 2013) på socionomprogrammet. Andra exempel på möjligheter och intresse av att lyfta in hållbarhetsaspekter gavs också, exempelvis nämner programansvarig för ortopedingenjörerna att de har kursinnehåll om vikten av att dimensionera material och kemikalier korrekt så man slipper extra avfall och spill samt kursavsnitt om hälsoekonomi. På avdelningen för natur och biomedicin berörs ämnet lite under första terminen, men bara den ekologiska aspekten. En av medarbetarna uttrycker detta som att ”*vi pratar lite om Miljöbalken och miljö kvalitetsmålen (ett av dem: giftfri miljö) och kopplar det till kemikalier/kemikaliehanteringen.*” Inom kursen *Systemtänkande: organisering, ledning och styrning av omsorg samt hälso- och sjukvård* undervisar Ann-Christine Andersson om värdebaserat ledarskap inom vilket hållbar utveckling är en del.

Diskussion och slutsats Hälsohögskolan

Hållbar utveckling finns med i visionen för Hälsohögskolans närmaste framtid men det är oklart hur denna vision ska omsättas i praktiken. Under våren 2014 har ett personalmöte avsatts till att diskutera hållbar utveckling. Samtidigt är området osynligt i kursplaner vilket innebär att innehållet riskerar vara mer eller mindre obefintligt i utbildningarna. Eventuellt inkluderande av hållbar utveckling i undervisningen bygger på enskilda lärares engagemang och endast fåtalet har identifierats. Det kan dock hända att det finns enskilda ytterligare personer vid HHJ som gör detta men som vi inte fått kännedom om under projektet.

Samtidigt visar exemplen att det finns stor potential att lyfta in hållbar utveckling som förhållningssätt, innehåll och kunskapsområde på flera olika sätt i

utbildningen. Det är en stor och viktig utmaning att omformulera hållbar utveckling som en hälsofråga (Adlong & Dietsch, 2014).

Högskolan för lärande och kommunikation

Högskolan för lärande och kommunikation (HLK) bedriver utbildning och forskning inom lärande och kommunikation utifrån utbildningsprogram på grundnivå; Internationellt arbete (IA), Lärarprogrammen, Medie- och kommunikationsvetenskapliga programmet (MKV) och Personalprogrammet samt fristående kurser på grund- och avancerad nivå, naturvetenskapligt basår, master- och forskarutbildning. Antalet helårsstudenter är 2381 och personalen uppgår till ca 135 helårsarbetare (Högskolan i Jönköping, 2013). Programkurserna är ca 120 stycken och utöver detta ges ett antal valbara och fristående kurser.

Strategisk nivå

På bolagsnivå saknas hållbar utveckling som mål i den övergripande visionen (Högskolan för lärande och kommunikation, 2012) och det finns inte någon generell strategi liknande den på JTH och IHH. Ett systematiskt miljöarbete bedrivs dock vad gäller lokaler och utbildning av personal genom att HLKs verksamhet är miljödiplomerad sedan 2006 och arbetar utifrån HJ:s övergripande miljöpolicy. I inventeringen som ingår i processen för att bli miljödiplomerad har framkommit att HLKs största påverkan avseende hållbar utveckling är den indirekta påverkan som sker genom de studenter som utbildas och inte den direkta påverkan som utgörs av påverkan från uppvärmning av lokaler, resor etc. Vidare bidrar forskningsplattformen Hållbar utveckling och Naturvetenskapens didaktik till att bilda och sprida kunskap om utbildning för hållbar utveckling lokalt, såväl som nationellt och internationellt via konferenspresentationer och vetenskapliga artiklar (se exempelvis Stagell, Almers, Askerlund, Apelqvist, 2014).

Programnivå

I Medie- och kommunikationsvetenskapliga-programmets fyra utbildningsplaner samt i Personalprogrammets utbildningsplan saknas formuleringar om hållbar utveckling. Formuleringar om hållbar utveckling eller liknande återfinns däremot i

utbildningsplanen för Internationellt arbete, inriktning Globala studier, 180 hp: *”Programmet innefattar huvudsakligen studier med fokus på internationella relationer och hållbar utveckling”* samt under Mål, Kunskap och förståelse: *”ha kunskap och förståelse relevant för internationellt arbete, inbegripande global hållbar utveckling ur ekologiska, sociala och ekonomiska perspektiv, internationella konflikter och folkrätt”*.

I Lärarprogrammets utbildningsplaner finns liknande formuleringar, t.ex. Grundlärare årskurs 4-6 under Mål, Värderingsförmåga och förhållningssätt: *”- visa förmåga att i det pedagogiska arbetet göra bedömningar utifrån relevanta vetenskapliga, samhällliga och etiska aspekter med särskilt beaktande av de mänskliga rättigheterna, i synnerhet barnets rättigheter enligt barnkonventionen, samt en hållbar utveckling”*

Kursnivå

Programmet Internationellt arbete har mest kursplaneinnehåll relaterat till hållbar utveckling. Inom samtliga Lärarprogram finns också kurser med hållbarhetsrelaterat innehåll. På MKV-programmet finns det i en av de fyra inriktningarna medan det helt saknas i kurserna på Personalprogrammet. Inom Internationellt arbete ägnas en hel termin (termin 2) åt hållbar utveckling och dessutom kommer hållbar utveckling in i flera andra kurser. Gemensamt för alla Lärarprogrammen är en kurs inom den utbildningsvetenskapliga kärnan (UVK) som profileras med olika inriktning för de olika programmen. De omfattar samtliga 7,5 hp varav cirka hälften handlar om hållbar utveckling/hållbarhet och cirka hälften interkulturella perspektiv. Vissa kurser ges på svenska (Hållbarhet i en mångkulturell värld) och vissa på engelska (Sustainability in a multicultural world). I en av kurserna på en av de fyra programinriktningarna av MKV-programmet finns en kursplan där hållbar utveckling skrivs fram. I Personalprogrammets kursplaner saknas helt skrivningar om hållbarhet och hållbar utveckling. På HLK finns förutom programkurser också fristående kurser. Bland dessa finns skrivningar om hållbar utveckling i några kursplaner. En närmare beskrivning av kursplaner i de olika programmen finns i Tabell 1.

Undervisning och lärare

Genom att fråga lärare om de undervisar om hållbar utveckling/hållbarhet har vi fått fram ytterligare exempel på kurser där detta behandlas, vem som behandlar hållbar

utveckling samt i vissa fall exempel på vad som tas upp mer specifikt (se Tabell 2). Resultatet visar att olika aspekter av hållbarhet ingår i undervisningen i följande program: Internationellt arbete, Lärarprogrammen, Medie- och Kommunikationsvetenskapliga programmet samt Personalprogrammet. Inom Internationellt arbete uppger 12 lärare att de behandlar hållbar utveckling i 7 olika kurser. I undervisningen bearbetas perspektiv på hållbar utveckling på ett övergripande plan. Även den historiska bakgrunden till termer som hållbar utveckling och hållbarhet presenteras. Relaterade begrepp som planetary boundaries, resilience, happy planet index, ekologiska fotavtryck behandlas. Handlingsstrategier för hållbar utveckling samt politiska, geografiska, sociala, ekonomiska och etiska perspektiv på hållbar utveckling uppges ingå i undervisningen. Inom Lärarprogrammen uppger 15 lärare fördelade på 13 olika kurser att de behandlar hållbar utveckling. Här är innehållet starkare knutet till didaktiska aspekter och hållbar utveckling som innehåll i läroplaner och kursplaner. Även här behandlas begrepp som exempelvis planetary boundaries men också jämställdhet, intersektionalitet och estetiska lärprocesser. Innehållet varierar mellan de olika lärarprogrammen. Inom Medie- och kommunikationsvetenskapliga programmet uppger fyra lärare fördelat på tre kurser att de behandlar hållbar utveckling i undervisningen. Här ingår hållbar utveckling som ett tema för en 1-minutsfilm som studenterna producerar samt som ett perspektiv i en examinationsuppgift vid sidan av ett interkulturellt och jämställdhetsperspektiv. En lärare uppger journalistikens hållbarhet som garant för demokrati och hållbarhetsfrågor som undervisningsinnehåll relaterat till hållbar utveckling. Inom Personalprogrammet uppger sig en lärare behandla hållbar utveckling i ett flertal kurser som psykologiska och sociala dimensioner av organisationers hållbarhet. (Tabell 2).

Forskarutbildningen har inte ingått i kursinventeringen men på HLK finns en lektor som disputerat i didaktik med inriktning mot lärande för hållbar utveckling och två personer med pågående avhandlingsarbeten inom lärande för hållbar utveckling. Examensarbeten inom grundutbildningen inriktas på forskningsområden inom forskningsplattformen Hållbar utveckling och naturvetenskapens didaktik. Med begreppet handlingskompetens som utgångspunkt undersöks lärares uppfattningar om vad som är lämpliga handlingar för hållbar utveckling att behandla i skolan.

Diskussion och slutsats Högskolan för lärande och kommunikation

Hållbar utveckling behandlas ingående i Internationellt arbete. I samtliga lärarprogram finns hållbar utveckling med som obligatoriskt moment omfattande cirka 4 hp i kursen Sustainability in a multicultural world. Dessutom förekommer hållbar utveckling som perspektiv eller exempel i andra kurser i varierande grad för de olika lärarprogrammen. I exempelvis Naturorienterade ämnen och teknik i F-3 (förskoleklass till åk 3) och Samhällsorienterade ämnen för grundlärare 4-6 är hållbar utveckling explicit framskrivet i kursplanerna. I en av inriktningarna på Medie- och kommunikationsvetenskapliga programmet finns hållbar utveckling explicit framskrivet i en kursplan. På Personalprogrammet saknas sådana skrivningar. Uppgifter från undervisande lärare visar att det förekommer undervisning om hållbar utveckling i fler kurser än de där det är framskrivet i kursplanen.

Det framkommer att olika lärare tolkar hållbarhet/hållbar utveckling på olika sätt. Någon menar att etikundervisning i sig innebär utbildning i/om hållbar utveckling medan någon annan menar att etikundervisningen behöver behandla avståndsetik/avståndsmoral (Almers & Wickenberg, 2008; Almers, 2009) för att röra sig inom området för hållbar utveckling/hållbarhet. I en del fall tolkas hållbar utveckling som personlig hållbarhet, en organisations eller verksamhets hållbarhet men hållbar utveckling tolkas av andra som ett ansvarstagande som är såväl intergenerationellt som globalt. Den senare tolkningen framstår som den vanligaste bland personalen, men undersökningen visar att det kan finnas behov av att diskutera och klargöra de olika perspektiv på hållbar utveckling som vi laborerar med, både för varandra och för studenterna. I Lärarprogrammen och på IA-programmet görs sådana bearbetningar av begreppen i undervisningen, medan det inte verkar vara fallet på Medie- och kommunikationsvetenskapliga programmet eller Personalprogrammet.

En gemensam strategi på bolagsnivå, till exempel i likhet med JTH eller IHH, skulle kunna vara ett stöd för programmen på HLK liksom att målet att verka för hållbar utveckling skrivs in i HLKs vision. Hållbar utveckling skulle explicit kunna skrivas in i fler kursplaner så att det synliggörs och inte blir lika avhängigt vilken lärare som för tillfället undervisar i kursen.

En möjlighet att nå ett flertal lärare och doktorander på Högskolan i Jönköping finns genom kurserna i högskolepedagogik som ges vid HLK där

diskussioner kan föras om hur högskolans undervisning kan uppfylla högskolelagens skrivningar om undervisning för hållbar utveckling. Ett flertal HLK-lärare uppger också att de vill ha inbjudan till ett HJ-övergripande nätverk för högskolepedagogiska frågor med fokus på hållbar utveckling.

Tabeller HLK

Tabell 1. Exempel på kursplaner med innehåll relaterat till hållbar utveckling HLK.

Program	Kursplanen är till stor del inriktad på hållbarhet/hållbar utveckling	Hållbar utveckling/ hållbarhet finns framskrivet i kursplanen	Hållbar utveckling/ hållbarhet indikeras i kursplanen
Internationellt arbete	Globala studier II omfattande delkurserna: Ekologiska perspektiv på hållbar utveckling, 15 hp Strategier för hållbar utveckling, 15 hp	Hållbara städer i Nord och Syd, 7,5 hp Globala studier I.	
Läroprogrammen (urval 2013)	Hållbarhet i en mångkulturell värld/ Sustainability in a multicultural world, 7,5 hp	Naturorienterade ämnen och teknik F-3, II, 7,5 hp Bild för grundlärare, 1-15 hp Samhällsorienterade ämnen för grundlärare 4-6, Geografi, 7,5 hp Samhällsorienterade ämnen för grundlärare 4-6, Samhällskunskap, 7,5 hp Geografi för ämneslärare, 1-15 hp	Naturorienterade ämnen och teknik 4-6, Biologi, 7,5 hp Naturorienterade ämnen och teknik F-3, I, 7,5 hp Naturorienterade ämnen och teknik 4-6, Biologi, 7,5 hp
Medie- och kommunikationsvetenskapliga		Kriskommunikation, 7,5 hp	
Fristående kurser (urval 2013)	Hållbar omställning – vägar ur kriserna 7,5 hp	Hälsa, mat och etik. "Integritet, autonomi, ansvar, hållbarhet, rättvisa" Naturorienterade ämnen och teknik 4-6, 30 hp (ingår i läraryftet)	

Tabell 2. Lärares uppgifter om innehåll i undervisningen vid HLK, 2013.

Program	Kurs	Lärare	Innehåll
Internationellt arbete	Globala studier I, delkurs 1, 3	<ul style="list-style-type: none"> Åsa Westermark 	<ul style="list-style-type: none"> Tidsgeografi i undervisning för hållbar utveckling
	Politisk teori 7,5 hp	<ul style="list-style-type: none"> Berndt Brikell 	<ul style="list-style-type: none"> Ekologism och ekocentrism
	Internationella relationer 7,5 hp	<ul style="list-style-type: none"> Berndt Brikell Leif Carlsson 	<ul style="list-style-type: none"> Globala miljöproblem Koppling mellan religion och miljö, konsumtion och livsstil, hållbar utveckling
	Globala studier II 30 hp	<ul style="list-style-type: none"> Magnus Apelqvist Per Askerlund Per Bergström Mikael Gustafsson Ann-Carin Andersson (JTH) Ellen Almers Berndt Brikell Joakim Öberg 	<ul style="list-style-type: none"> Övergripande perspektiv på hållbar utveckling och hur begreppet har utvecklats, ekosystemtjänstperspektiv, planetary boundaries, resilience, ekologiska fotavtryck, välfärd, det goda livet som mål för hållbar utveckling, happy planet index, biologisk mångfald, globala vattenfrågor, global uppvärmning, permakultur, globala hälsofrågor ur hållbarhetsperspektiv etc. Ekologiska perspektiv på och strategier för hållbar utveckling, påverkan på marina ekosystem, globalt vattenbruk – ekologiska och sociala aspekter, ekoturism. Klimat, matproduktion, geologiska processer och jordar, värdering av bistånds-/utvecklingsprojekt ur hållbarhetssynpunkt, CSR och hållbar utveckling. Handlingsstrategier och påverkansvägar för hållbar utveckling, handlingskompetens, biokol, Ekonomiska perspektiv på hållbar utveckling Historiska perspektiv på hållbar utveckling
	VFU I och VFU II	<ul style="list-style-type: none"> Magnus Apelqvist 	<ul style="list-style-type: none"> Ca 50 % av VFU-platserna har direkt inriktning mot hållbar utveckling till exempel i Sverige: Ekoparken i Strömstad, Biosfärområde Östra Vätterbranterna, Framtidsjorden, Naturskyddsföreningen. Internationellt: i Sydafrika: Lapalala nature reserve, eco school, WESSA motsvarande naturskyddsföreningen, Indien: CSS Covenant social service – byutveckling, mikrolånesystem, Palestina/Israel/Jordanien: Friends of the earth middle east.
	Hållbara städer i Nord och Syd, 7,5 hp	<ul style="list-style-type: none"> Per Bergström Mikael Gustavsson Åsa Westermark Berndt Brikell Karin Nordström 	<ul style="list-style-type: none"> Transporter och boende Energi, natur i staden, fosfor, vatten Geografiska och sociala perspektiv Politiska och ekonomiska perspektiv Etiska perspektiv Communication perspectives

		<ul style="list-style-type: none"> Tommy Josefsson 	
	Migration and integration	<ul style="list-style-type: none"> Tommy Josefsson 	<ul style="list-style-type: none"> Social sustainability
Lärarprogrammen	Sustainability in a multicultural world	<ul style="list-style-type: none"> Per Bergström Tommy Josefsson Maria Hammarsten Ellen Almers Lars Hartvigsson 	<ul style="list-style-type: none"> Planetary boundaries, ESD/Education for sustainable development, ecological footprints, values, ecosystem services, action competence etc.
	NOTk 4-6	<ul style="list-style-type: none"> Ellen Almers Per Bergström Per Askerlund 	<ul style="list-style-type: none"> Ekosystemtjänster och hållbar utveckling i kursplaner för grundskolan Tekniska system, transporter, konsumtion Ekologiska perspektiv
	So 4-6 Samhällskunskap 1-60 hp	<ul style="list-style-type: none"> Lars Green Mikael Gustafsson Leif Carlsson 	<ul style="list-style-type: none"> Ekonomiska aspekter av hållbar utveckling, demografi och migration, Bergartscykel, vittring, vattnets kretslopp, geografiska möjligheter och begränsningar, matproduktion, Koppling mellan religion och miljö, konsumtion och livsstil, hållbar utveckling.
	Samhällskunskap 1-60 hp	<ul style="list-style-type: none"> Lars Green 	<ul style="list-style-type: none"> Ekonomiska aspekter av hållbar utveckling, demografi och migration.
	Geografi	<ul style="list-style-type: none"> Åsa Westermark Mikael Gustafsson 	<ul style="list-style-type: none"> Tidsgeografi i undervisning för hållbar utveckling, Bergartscykel, vittring, vattnets kretslopp, geografiska möjligheter och begränsningar, matproduktion.
	Förskolläraryrket i olika kurser	<ul style="list-style-type: none"> Susanna Anderstaf, 	<ul style="list-style-type: none"> Kort om värdegrund, hållbar utveckling som förhållningssätt i livet.
	Religionskunskap	<ul style="list-style-type: none"> Leif Carlsson 	<ul style="list-style-type: none"> Koppling mellan religion och miljö, konsumtion och livsstil, hållbar utveckling.
	Idrott och hälsa	<ul style="list-style-type: none"> Karin Bertills 	<ul style="list-style-type: none"> Fysisk hälsa.
	Fritidspedagogik 3	<ul style="list-style-type: none"> Maria Hammarsten 	<ul style="list-style-type: none"> Utomhuspedagogik.
	Fritidspedagogik 2, Innovativt estetiskt lärande	<ul style="list-style-type: none"> Thomas Håkansson 	<ul style="list-style-type: none"> Estetiska läroprocesser som en möjlighet att nå förståelse för och insikt i sin egen utveckling i förhållande till omvärlden).
	Specialpedagogik Spp-se del 2+3	<ul style="list-style-type: none"> XX 	<ul style="list-style-type: none"> Skolans möte med socio-emotionella svårigheter – etiska frågeställningar – alla barns rätt till utveckling och lärande.
	Bild för grundlärare	<ul style="list-style-type: none"> Maria Bybro 	<ul style="list-style-type: none"> Jämställdhet, normer, normkritiskt perspektiv, intersektionalitet, den Andre, interkulturalitet, konsumtionssamhället, återbruk och fördelning

Medie-och kommunikationsvetenskapliga programmet	TV-produktion	<ul style="list-style-type: none"> • Josefina Sahlin, • Gustaf Söderström 	<ul style="list-style-type: none"> • Studenten utför uppgift i 1-minuttsfilm på tema hållbar utveckling
	Journalistik och medieanalys, 7,5 hp	Ebba Sundin	<ul style="list-style-type: none"> • Journalistikens hållbarhet som garant för demokrati och andra hållbarhetsfrågor.
	Kriskommunikation 7,5	<ul style="list-style-type: none"> • Britt-Marie Leivik-Knowles 	<ul style="list-style-type: none"> • Hållbarhet med som ett inslag i en examinationsuppgift (termin 4, inriktning: Orko). Uppgiften lyder: Vad gör ni de 24 första timmarna efter att en organisation råkat ut för en allvarlig händelse? Bland annat ska studenterna se till att få ett interkulturellt, jämställdhets- och hållbarhetsperspektiv i uppgiften. För övrigt ska de fokusera på hantering och kommunikation och utgå från kursens olika teoretiska perspektiv.
Personalprogrammet	I kurser på personalprogrammet	<ul style="list-style-type: none"> • Roland S Persson 	<ul style="list-style-type: none"> • Social dimension av hållbarhet som ett genomgående tema bland annat i betydelsen att det informella "psykologiska kontraktet" mellan arbetsgivare och arbetstagare måste upprätthållas. Detta för att organisationen ska fungera utan att skapa ohälsa och utan att sociala resurser slits ut. En maskinell människosyn ifrågasätts i utbildningen. Hållbarhet kräver en organisk syn, i motsats till en mekanistisk syn, på organisation samt en förståelse av oss själva på evolutionär grund.

Internationella Handelshögskolan

Rapporten redogör för de uttalade målsättningar och faktiska aktiviteter som finns på Internationella Handelshögskolans (IHH) utbildningsprogram och kurser avseende samhällsansvar, företagsansvar och hållbarhet. IHH har 16 program på grundnivå och avancerad nivå som är framtagna i samarbete med näringslivet och har ett internationellt och ett entreprenöriellt fokus. Civilekonomprogrammet är på 240 HP, på kandidatnivå finns programmen: International Economy and Policy, International Management och Marketing Management Program. Magister/masterprogram är International Financial Analysis, International Marketing, Managing in a Global

Context, Strategic Entrepreneurship, Economics, Trade and Policy, samt IT, Management and Innovation. Antalet helårsstudenter är 1971 och personalen uppgår till ca 149 helårsarbetare (Högskolan i Jönköping, 2013).

Strategisk nivå

IHH gick med i ”Principer för Responsible Management Education” (PRME) i mars 2013. PRME är ett globalt initiativ som lanserades 2007 vid FN: s Global Compact Leaders Summit i Genève (PRME, 2014). PRME består av sex principer för att hjälpa och inspirera handelshögskolor att främja hållbar utveckling och socialt ansvar. Högskolan har förankrat ”Ansvar i handling” (Responsible in action) som en ”Vägledande princip” till de två redan existerande principerna på högskolan (i.e. internationell och entreprenörskap). Tillsammans vägleder dessa principer IHH’s beslut och handlingar:

”Att vara ’international at heart’ innebär att vi har ett lokalt, nationellt och internationellt perspektiv i allt vi gör.

Att vara ’entrepreneurial in mind’ betyder att vi alltid ska vara nyfiken, påbittiga, passionerade och handlingskraftiga.

Att vara ’responsible in action’ ger uttryck för vårt åtagande att vara en förebild inom vårt område och att forska, utbilda och samverka med det omgivande samhället.”

Principen ”Ansvar i handling” initierade en förbättringsprocess på IHH i administrationsrutiner och tjänster, vilket inkluderade företagsansvar och hållbarhet. Principen ”Ansvar i handling” har också börjat användas för att undersöka utbildningsprogram, kurser och aktiviteter på IHH. Det förväntas även att det ska ske olika förbättringar inom processer vid IHH. IHH har planerat och genomfört inledande aktiviteter för att gradvis sprida och integrera PRME i utbildningsagendan. IHH introducerade ”Responsible in Action Brown Bag Lunch Seminars” som en plattform för att utbyta idéer och bygga en starkare bas med ansvar och hållbarhet i ledarskapsutbildning.

IHH kommer också att lansera två händelser med fokus på studenter, ”IHH Responsible in Action Day” och ”The PRME Challenge”. IHH ”Responsible in Action Day” sprider betydelsen av företagsansvar och hållbarhetsstyrning med flera gäster. ”The PRME Challenge” kommer att vara av särskild betydelse för IHH då

studenterna kommer att utveckla idéer och förslag för att göra det möjligt för utbildning vid IHH att fortsätta jobbet för hållbarhet och ansvarsfullt ledarskap.

Programnivå

På IHH inkluderar civilekonomexamen, kandidatexamen och masterprogrammen delmål som framförallt fokuserar på ekonomisk och social hållbarhet genom hänsyn till de mänskliga rättigheterna, kunskapens roll i samhället och etiska aspekter. I Tabell 3 visas exempel på delmål i utbildningsplaner.

Kursnivå

IHH har olika kurser som riktar sig mot hållbart socialt, kulturellt eller miljömässigt välstånd. På magisternivå finns kurserna *Environment, Logistics and IT* och *Corporate Social Responsibility. Business Ethics* är ytterligare en kurs på kandidatnivå. Dessa kurser har blivit väldigt populära bland studenterna. Utländska studenter söker sig till IHH på grund av dessa kurser. *Management Accounting* och *Advanced Management Accounting* är två kurser som i sina kursplaner innefattar företagshållbarhet. De sistnämnda kurserna inkluderar och diskuterar dock inte företagsansvars- och hållbarhetsteori än eftersom det finns andra kurser senare i programmet som utvecklar begrepp inom hållbarhet. Tabellerna 3-7 nedan visar kurser som inkluderar delmål som har att göra med samhällsansvar, med fokus på sociala och etiska frågor, i sina kursplaner. En viktig aspekt är att studenter förväntas reflektera över sociala och etiska aspekter i sitt uppsatsarbete.

Undervisning och lärare

Tabellerna nedan visar de olika kurser som inkluderar samhällsansvar eller hållbarhet i sina kursplaner samt föreläsare som bidrog till dessa kurser och perspektiven som de använde i undervisningen. I dessa kurser fanns 34 föreläsare som bidrog med föreläsningar eller specifikt moment i kursen. Föreläsaren använder antingen företagsetik, företagets samhällsansvar eller hållbarhet för att hitta relevanta användningar och applicering av deras ämne. Till exempel kursen "Microeconomic Principles and Mathematics for Economics" har ett moment där studenter diskuterar om det finns en motsägelse mellan ekonomiska perspektiv och etiska/moraliska

perspektiv. I ”Marketing Communications in a Digital world” and ”Marketing communication” argumenterar lärare och studenter om det finns etisk reklam och etiska sociala medier samt hur man kan utveckla dem. Inom kursen ”Strategic change” hade man en forskare från USA som presenterade begreppet ”positive organisations” och deras relevans för att utveckla en bra arbetsmiljö.

Information mottogs också om kursplaner och kursaktiviteter rörande nio kurser som undervisades under vårterminen 2013. Tabell 6 visar de olika föreläsare som bidrog i dessa kurser samt perspektiven som användes i undervisningen. I dessa nio kurser fanns 14 lärare som bidrog med föreläsningar eller ett specifikt moment i kursen. I kursen ”Basics in Supply Chain Management” har man en doktorand som skriver sin doktorsavhandling i ämnet logistik och hållbarhet. Hon utvecklade kursen med hänsyn till teori och modeller kring hållbar utveckling. Hon brukar bjuda in företag som delar med sig av sina erfarenheter om hållbarhet. I kursen ”New venture development” går studenter igenom teori och modeller om hållbarhet. De deltar i ”Sustainable Entrepreneurship Festival” där de presenterar en prototyp av ett hållbart projekt. I kursen ”Corporate Social Responsibility” diskuterar studenter både företagsansvar och hållbarhet ur ett teoretiskt samt praktiskt perspektiv.

Framtida förbättring av program

Programdirektörerna arbetar, genom sin programgrupp och advisory board, för att förbättra sina kurser och program. De har nyligen börjat, *eller ska börja under 2014*, med att inom sina programgrupper diskutera hur de ska arbeta med ”Ansvar i handling” och hållbarhet. Dessa diskussioner ska leda till att öka medvetenhet beträffande vikten av *hållbart ekonomiskt, socialt, miljömässigt, och kulturellt välstånd* i företag. Kajsa Haag är till exempel ansvarig för masterprogrammen i företagsekonomi. Alla programmen innehåller hållbarhetstänk men arbete pågår att utöka och göra det mer explicit. Särskilt masterprogrammet ”Managing in a Global Context” har påbörjat ett utvecklingsarbete med hjälp av en expertorganisation inom hållbarhet. Hon utvärderar hur man kan använda hållbarhet för att utveckla innehållet i programmet. Om man arbetar som en företagsledare i ett globalt sammanhang är kunskap inom hållbarhet nödvändig för att göra ett bra jobb. Dessa idéer ska hon presentera till sin programgrupp i mars. Utvecklingsarbetet kan leda till

att skapa ett nytt program som fokuserar helt på hållbarhet eller också så leder det till ett program som inkluderar hållbarhet i de kurserna som redan finns.

Johan Larsson som är ansvarig för Civilekonomprogrammet planerar att använda hållbarhet för att förbättra program mål med hjälp av sin programgrupp och sin advisory board under våren. Han har möte med sin programgrupp i februari och med sin advisory board i mars. Han anser att hållbarhet ska hjälpa till med att förstärka civilekonomprogrammet och kurserna. Han tycker även att han kan använda kompetenser som redan finns på IHH för att skapa ett bättre program. Christina Keller som är ansvarig för Informatikprogrammet initierade ett utvecklingsarbete för sin programgrupp i december 2013. Där har hållbarhet påverkat den första diskussionen med olika föreläsare för att utveckla nya kurser och nya mål inom de existerande kurserna. Christinas arbete kommer att pågå under 2014.

Diskussion och slutsats Internationella handelshögskolan

Det finns olika lärdomar som kan dras av resultatet av detta projekt. IHH har prioriterat arbete med etiska och sociala frågor i utbildningen. IHH inkluderade "Ansvar i handling" som ledande princip under 2013 och ekologisk hållbarhet behöver fortsättningsvis lyftas fram på ett genomgripande sätt i utbildningsprogram, kurser, processer och aktiviteter. Eftersom IHH är med i PRME, finns möjligheten att använda principer från "Förenta nationernas (FN) Global Compact" för att utveckla ett hållbarperspektiv genom PRME i utbildningsprogram, kurser, processer och aktiviteter. FNs Global Compact innehåller framförallt tre principer som syftar till att uppmuntra företag att förhindra mer miljöförstöring (princip 7), ta ett ökat miljömässigt ansvar (princip 8) samt uppmuntra användandet av miljövänlig teknik (princip 9). I synnerhet princip 8 innebär att företag behöver definiera sina strategier och handlingar enligt 'triple bottom line' av hållbar utveckling (dvs. ekonomiskt välstånd, miljömässig kvalitet samt social jämlikhet). Principerna kan alltså tjäna som en inspiration till att utveckla IHHs utbildningsprogram och kursplaner. Det innebär att olika program och kurser kan utvecklas med specifika anslutningar till ett eller flera principer av "Global compact". Principer kan användas för att förtydliga kursmål och fördjupa kunskapen rörande specifika delar av hållbarhet.

Resultatet visar att IHH's programansvariga har börjat arbeta systematiskt med att etablera vikten av hållbar utveckling i programmen. Programansvariga kommer tillsammans med sina programgrupper att avgöra om hållbarhet ska bli ett mål i deras program, en specifik kurs eller en central komponent i utvecklingsarbetet av program.

Resultatet visar också att det finns kurser som redan har ett holistiskt hållbarhetsperspektiv som ett moment. Programansvariga och examinatorer har börjat diskutera om de behöver uppdatera sina kursplaner. Varje program har ett advisory board som är en mötesplats mellan samhälle och akademi. Varje advisory grupp skulle kunna bli en mötesplats för att träffa aktörer som arbetar intensivt med hållbarhetsfrågor eller som är förebilder som hållbara företag. Slutligen finns hållbarhet i IHHs strategi och utvecklas genom PRMEs arbete.

Tabeller IHH

Tabell 3. Exempel på mål i program på IHH

Utbildningsplan	Mål
Affärsjuristprogrammet	Värderingsförmåga och förhållningssätt Visa insikt om kunskapens roll i samhället och om människors ansvar för hur den används.
Civilekonomexamen	Värderingsförmåga och förhållningssätt Visa förmåga att inom det valda ekonomirådet göra bedömningar med hänsyn till relevanta vetenskapliga och samhällsliga frågor såsom de mänskliga rättigheterna och etiska aspekter samt visa medvetenhet om etiska aspekter på forsknings- och utvecklingsarbete
International economy and policy	Judgement and approach Demonstrate insight into the role of knowledge in society and the responsibility of the individual for how it is used
International management	Judgement and approach Demonstrate an ability to make assessments in business administration taking into account relevant scientific, social and ethical aspects.
Marketing Management	Judgement and approach Demonstrate an ability to make assessments in marketing management taking into account relevant scientific, social and ethical aspects
International Financial Analysis International Logistics and Supply Chain Management International Marketing Managing in a Global Context Strategic Entrepreneurship Economics, Trade and policy	Judgement and approach Demonstrate an ability to make assessments in business administration, taking into account relevant scientific, societal and ethical issues and also demonstrate awareness of ethical aspects in research and development work; Demonstrate insight into the possibilities and limitations of science/research, its role in society and people's responsibility for how it is used

Economics, Trade and policy	Knowledge and understanding Demonstrate in-depth knowledge about the implications of interactions in the geographical space.
-----------------------------	---

Tabell 4. Mål och innehållet i kursplan som fokuserar på sociala och etiska frågor på IHH.

Kurs	Mål	Innehåll
Master Thesis in Commercial and Tax Law, 30 högskolepoäng	4. En förståelse för forskningskrav inklusive självständighet, kontrolbarhet, transparens samt ärlighet.	Avhandlingen är skriven med hänsyn till sociala och etiska aspekter.
Master Thesis in Economics (Two Years), 30 högskolepoäng	9. Analysera problem inom ett specialiserat ekonomiskt ämne från relevanta vetenskapliga aspekter, och när lämpligt även från relevanta samhällsliga och etiska aspekter.	Avhandlingen är skriven med hänsyn till sociala och etiska aspekter.
Master Thesis in Economics, 15 högskolepoäng	Analysera problem inom ett specialiserat ekonomiskt ämne från relevanta vetenskapliga aspekter, och när lämpligt även från relevanta samhällsliga och etiska aspekter. Demonstrera en förståelse för kunskapens roll i samhället och individens ansvar gällande användning av denna kunskap.	Avhandlingen är skriven med hänsyn till sociala och etiska aspekter.
Master Thesis in Informatics (Two Years), 30 högskolepoäng	5. Analysera problem i ett specialiserat ämne inom informatik från relevanta vetenskapliga aspekter, och när lämpligt även från relevanta samhällsliga och etiska aspekter.	Avhandlingen är skriven med hänsyn till sociala och etiska aspekter.
Bachelor Thesis in Economics, 15 högskolepoäng	9. Analysera problem inom ett specialiserat ekonomiskt ämne från relevanta vetenskapliga aspekter, och när lämpligt även från relevanta samhällsliga och etiska aspekter. Demonstrera en förståelse för kunskapens roll i samhället och individens ansvar gällande användning av denna kunskap.	Avhandlingen är skriven med hänsyn till sociala och etiska aspekter.

Tabell 5. Mål och innehåll i kursplan som fokuserar på hållbarhet på IHH.

Kurs	Mål	Innehåll
Environment, Logistics and IT, MLPR23, 7,5 högskolepoäng	<ol style="list-style-type: none"> 1. Visa förståelse för utmaningar inom logistik och miljö. 2. Visa förståelse för effekterna utav globala IKT koldioxidutsläpp 3. Diskutera standarder samt program med anknytning till hållbarhet inom IKT-produkter. 4. Diskutera de miljöproblem relaterat till logistik inom städer. 5. Demonstrera kunskap för vikten av returlogistik och förpackningslogistik för miljö. 6. Visa förståelse för de grundläggande kraven för CSR och hållbarhet inom leveranskedjor. 	<ul style="list-style-type: none"> • Global IKT (Information, Kommunikation Teknik). • Livscykeln för IKT-produkter: produktdesign, användning, slutet av livscykeln, inklusive hantering av förbrukad elektronik. • Grön IKT-relaterade standarder och certifieringsmetoder. • Databank för hållbarhet. • Verktyg och mätmetoder för att utvärdera energiförbrukning av produkter och metoder för att förbättra energieffektivitet. • Verktyg och mätmetoder för att utvärdera miljötrender och utmaningar. • Returlogistik • Den roll som förpackningar, övervakning och spårning har, samt dess miljöpåverkan • Stadslogistik och miljöaspekter • CSR och hållbarhet
Business Ethics, MGEK13, 7,5 högskolepoäng	<ol style="list-style-type: none"> 1. Redogöra för huvudbegrepp relaterade till etisk teori och förklara grundläggande etiska teorier 2. Uppmärksamma och utveckla aktuella frågor inom affärsetik i relation till olika företagsdiscipliner, sammanhang och kulturer 	<ul style="list-style-type: none"> • Affärsetik • Stimulera studenter i diskussion om etiska frågor i näringslivet, • Styrande etiska teorier, • Kultur och sammanhangets påverkan på etik, • Identifiering och analysering av etiska dilemman, • Hantering/ledning av affärsetik och etiska frågor.
Corporate Social Responsibility, MGNR23, 7,5 högskolepoäng	<ol style="list-style-type: none"> 1. Demonstrera en omfattande kunskap om CSR-historia och de nuvarande resonemangen kring CSR. 2. Redogöra för den mångfacetterade karaktären av begreppet 3. Demonstrera kunskaper om relevanta begrepp och teoretiska modeller. 	<ul style="list-style-type: none"> • Samhällsproblem • Olika perspektiv på företagets roll och ansvar i samhället samt inom gemenskap entreprenörskap • Metoder och teorier för att förklara CSR • Betydelsen av socialt ansvarstagande och företagande • Kritisk analys av CSR-redovisning..
Management Accounting, ACDK13, 7,5 högskolepoäng	Inkluderar ej hållbarhet	<ul style="list-style-type: none"> • Intern hantering och redovisningssystem tjänar en avgörande roll i företagets strävan att uppnå sina mål och syften, samt för att genomföra strategier. Därför är redovisning av betydelse för företagsstyrning och bolags hållbarhet.
Advanced Management Accounting and Control, ACLR23, 7,5 högskolepoäng	Inkluderar ej hållbarhet	<ul style="list-style-type: none"> • Det här är en masterskurs för att integrera frågor om ledning och ekonomistyrning med andra discipliner för att ge eleverna möjlighet att bedöma betydelsen av ledningens kontroll och ekonomistyrning i fullföljandet av en organisations mål och strategier, driva bolagsstyrning, hållbarhet och liknande frågor.

Tabell 6. Hållbarhet moment i studieplan under höstterminen 2013 på IHH.

Kurs	Lärare	Perspektiv	Aktivitet
Strategy and Technology, MGMK13H13	Anders Melander Mattias Nordqvist	<ul style="list-style-type: none"> Intressentteori 	<ul style="list-style-type: none"> Föreläsning och case
Strategic change, HJ-MGJN3	Mattias Nordqvist Imran Nazir Anders Melander	<ul style="list-style-type: none"> Förhållningssätt till intressenter 	<ul style="list-style-type: none"> I en föreläsning om styrning talar vi om intressent metoder för styrning inklusive socialt ansvar och etik. Det är av stor vikt att ta detta i åtanke vid hantering av strategiska förändringsprocesser
Microeconomic Principles and Mathematics for Economics, HJ-ECBG3	Charlotta Mellander	<ul style="list-style-type: none"> Etik 	<ul style="list-style-type: none"> Studenter får en uppgift där de i grupper om tre diskuterar ämnen som berörs i kursboken. De skall även diskutera om det finns motsägelse mellan att vara ekonom och samtidigt ta hänsyn till etiska/moraliska aspekter.
Advanced Topics in Finance, FSPR23	Andreas Stephan Dorothea Schäfer Urban Österlund	<ul style="list-style-type: none"> Hållbar utveckling och hållbart företagande Etiska värden 	<ul style="list-style-type: none">
Business ethics, MGEK13	Duncan Levinsohn Larry Bakken Amin Soheili Ahmad Ghazawneh	<ul style="list-style-type: none"> Hantering och ledning med etik Hållbarhet och affärsutveckling Social media & etik, Redovisning & etik 	<ul style="list-style-type: none"> Hela kursen är inriktad på affärsetik genom föreläsningar, seminariediskussion och debatter. Etiska teorier och problembaserad inläring möjliggör för studenter att utveckla etiska dilemman som uppstår inom olika ämnen (inklusive att möte mångfalden av kulturer, CR for social och ekologisk hållbarhet samt jämställdhet)
Marketing Communications in a Digital world, HJ-MLSR3	Tatiana Anisimova	<ul style="list-style-type: none"> Etisk marknadsföring 	<ul style="list-style-type: none"> Kursen diskuterar och analyserar etisk marknadsföring inom olika media.
Marketing Communications, HJ-MLHN3	Tomas Müllern	<ul style="list-style-type: none"> Etisk marknadsföring 	<ul style="list-style-type: none"> Kursen diskuterar och analyserar etisk marknadsföring inom olika media.
Advanced Research Methods in Business Administration, HJ-MGPR3	Daniela Mihalescu Anna Blombäck Vivian Vimarlund (höst2013) Ethel Brundin and Anna Jenkins (vår 2013)	<ul style="list-style-type: none"> Etik inom forskning Etik på/inom forskning 	<ul style="list-style-type: none"> Forskning inom etik inkluderat i kursen och är även en del utav obligatorisk uppgift En föreläsning i ämnet bygger på ett kapitel i kursboken och en annan del på den akademiska samt kritiska litteraturen.
Advanced Leadership, MGSR23	Imran Nazir Markus Plate	<ul style="list-style-type: none"> Ledarskap och forskning Genus och mångfald 	<ul style="list-style-type: none"> Föreläsningar

Commercial Law, HR 16-30	Göran Wahlgren	<ul style="list-style-type: none"> • CSR som en del utav affärsjuridik 	<ul style="list-style-type: none"> • Föreläsning om CSR applicerat till affärsjuridik
Basics in Supply Chain Management, MLNR23	Veronika Pereseina	<ul style="list-style-type: none"> • CSR inom Supply Chain Management • Ansvarfull ledning • Påverkan på miljö • Miljönormer • Hållbarhet inom Supply Chains (försörjningskedjan) • Sociala, ekonomiska, miljömässiga aspekter • Hållbarhet inom Supply Chains, sociala, ekonomiska, miljömässiga aspekter • Returlogistik, återvinning 	<ul style="list-style-type: none"> • Föreläsningar • Seminarier
Affärsredovisning, ACAG13	Fredrika Askenmalm	<ul style="list-style-type: none"> • Etik och ekonomisk redovisning 	<ul style="list-style-type: none"> • Föreläsningar • Seminarier
East and Southeast Asia: Past and Future Development, JOAG13	Sören Eriksson	<ul style="list-style-type: none"> • Demokrati och ekonomisk utveckling • Miljö och ekonomisk utveckling • Korruption (nationer och företag) och påverkan på ekonomisk och social utveckling 	<ul style="list-style-type: none"> • Föreläsningar • Seminarier

Tabell 7. Hållbarhet moment i studieplan under höstterminen 2013 på IHH

Kurs	Lärare	Perspektiv	Aktivitet
Advanced Financial Accounting, HJ-ACNR3	Gunnar Rimmel Kristina Jonäll	<ul style="list-style-type: none"> • Redovisning av företagets roll i samhället med hänsyn till företagets samhällsansvar" eller "Ansvarsfullt företagande 	<ul style="list-style-type: none"> • Uppdrag om "voluntary upplysningar (Frivilliga upplysningar)
Microeconomic Foundations of Economic and Financial Analysis, ECUR23	Agostino Manduchi	<ul style="list-style-type: none"> • marknadsincitament och företagets strategier • Privat ägande, offentligt ägande och välfärd • Prissättningsmekanismer och social optima • Design av olika 'mekanismer', sanningsenlig uppenbarelse av privat information och social optima • Upprepade spel och straff, samt tillämpning av etiskt beteende 	<ul style="list-style-type: none"> • Föreläsningar • Uppgifter
Advanced Security Markets and Financial Contracts, FSNR23	Agostino Manduchi	<ul style="list-style-type: none"> • Skydd av investerare • En VDs ersättningsystem och kapitalstrukturer för att överkomma klyftan mellan de privata och sociala incitamenten 	<ul style="list-style-type: none"> • Föreläsning • Uppgifter
Environment, Logistics and IT, MLPR23	Susanne Herz Veronika Pereseina Leif-Magnus Jensen Daniela Mihaiulescu	<ul style="list-style-type: none"> • Logistik och miljö (Returlogistik) • CSR inom supply chain management • IKT och miljö (Grön IKT standarder och certifieringar, koldioxidutsläpp, livscykelräkande) • Miljöaspekter på hållbar utveckling (ekonomiskt och socialt) • Utmaningar i hållbarhet inom 	<ul style="list-style-type: none"> • Föreläsningar • Seminarier • Case

		<ul style="list-style-type: none"> logistik Tre pelare för hållbarhet IKT och hållbarhet (lösningar och databanker) 	
Kreditsäkerhet och insolvens, AJLN13	Jakob Heidbrink	<ul style="list-style-type: none"> CSR är inbäddat i de ämnena inom kursen 	Det finns ingen planerad del av kursen om företagens sociala ansvar, det vill säga att ämnet inte är en självständig del av kursen. Frågor som rör företagens sociala ansvar behandlas när de uppstår i samband med kreditmarknaden. Utöver det så är den sociala aspekten av juridik som är mest relevant i denna kurs det som kallas "sexuellt överförbara skulder" (dvs. skulder som ges av makar till varandra)
Advanced Supply Chain Management, MLWS23	Leif-Magnus Jensen Imoh Antai	<ul style="list-style-type: none"> Upphandling och CSR Ansvar inom försörjningskedjan 	<ul style="list-style-type: none"> Föreläsningar Seminarier & cases
Leadership, MGHN 13	Gershon Kumeto and Visiting Professor Charmine Hartel	<ul style="list-style-type: none"> Genus, etik och mångkulturellt ledarskap Etiskt ledarskap Positiva arbetsmiljöer 	<ul style="list-style-type: none"> En föreläsning innehåller ämnen som jämställdhet, etik och mångkulturellt ledarskap En gästföreläsning av professor Charmine Hartel från University of Queensland, Australien. Hennes föreläsning fokuserar på etiskt ledarskap och dess roll i att skapa positiv arbetsmiljö Kursbok innehåller två kapitel om jämställdhet, etik och mångkulturellt ledarskap

Tabell 8. Hållbarhet moment i studieplan under vårterminen 2013 på IHH.

Kurs	Lärare	Perspektiv	Aktivitet
Purchasing and Sales, JCRD28	Johan Larsson	<ul style="list-style-type: none"> CSR 	<ul style="list-style-type: none"> Föreläsningar Seminarier
Supply Chain Management, MLCK13	Veronika Pereseina Imoh Antai Johan Larsson	<ul style="list-style-type: none"> Miljölogistik Grön 'supply chain management' 	<ul style="list-style-type: none"> Föreläsningar Seminarier med cases
Family Business Development, HJ-ENQR3	Mattias Nordqvist Naveed Akther Anna Blombäck	<ul style="list-style-type: none"> CSR 	<ul style="list-style-type: none"> Vi talar om i vilken utsträckning familjeföretag har mer eller mindre socialt ansvar än icke-familjeföretag. Vi talar om etiskt beteende i familjeföretaget. Vi använder en film för att illustrera detta.
Issues in development economics, HJ-ECMK3	Per-Olof Bjuggren	<ul style="list-style-type: none"> CSR 	<ul style="list-style-type: none"> Indirekt innehåller denna kurs CSR eftersom focus ligger på den juridiska ram inom vilken företag verkar i utvecklingsländer.
New Venture Development, ENCN13	Marcela Ramirez-Pasillas Ahmad Ghazawneh	<ul style="list-style-type: none"> Social och hållbar utveckling samt satsning CSR Triple bottom strategi Affärsetik 	<ul style="list-style-type: none"> Föreläsningar och gästföreläsning Seminarier med cases "Festival on Sustainable Entrepreneurship". Under en del av kursen skall studenterna utveckla en

		<ul style="list-style-type: none"> Hållbar utveckling 	hållbar satsning. Under eventet presenterar de en prototyp.
Logistics Firms and Services, MLRR23	Veronika Pereseina	<ul style="list-style-type: none"> CSR som kriterier för att välja leverantörer 	<ul style="list-style-type: none"> Föreläsning och seminarium med ett case Gästföreläsning
Strategy and Change Process in Supply Chains, MLXS23	Leif-Magnus Jensen	<ul style="list-style-type: none"> Etiska frågor i förhandlingarna 	
Humanitarian Logistics, MLHS23	Leif-Magnus Jensen Gyöngyi Kovacs Susanne Hertz	<ul style="list-style-type: none"> Företag / Humanitära partnerskap Humanitära principer, roll för organisationer 	
Corporate Social Responsibility, MGNR23	Marcela Ramírez-Pasillas Duncan Levinsonh	<ul style="list-style-type: none"> Affärsetik CSR CSR-ledning och strategier Hållbar ledning och strategier Hållbara organisationer 	<ul style="list-style-type: none"> Kursen fokuserar på företagens sociala ansvar genom föreläsningar, seminariediskussioner, och en debatt. CSR-teorier och problembaserad inläring möjligheter för studenter att utveckla och analysera CSR-strategi

Jönköping Tekniska Högskola

Jönköpings tekniska högskola bedriver utbildning och forskning inom Byggnadsteknik, Datateknik, Industriell organisation och ekonomi, Informatik samt Maskinteknik. Utbildning bedrivs inom 17 olika program; 7 program på kandidatnivå, 4 program på masternivå och 6 program med tvåårig högskoleutbildning. Antalet helårsstudenter är 2059 och personalen uppgår till ca 114 helårsarbetare (Högskolan i Jönköping, 2013).

Strategisk nivå

JTH's verksamhet är sedan oktober 2013 miljödiplomerad. Miljöpolicyn för JTH är gemensam med hela HJ och är beslutad 2008-04-21. Tekniska högskolan har ett utbildningskoncept som gäller generellt för samtliga utbildningar, figur 2. Konceptet gäller från 2013. I konceptet fastslås att Hållbar utveckling är ett centralt begrepp, som skall integreras helt i tillämpliga sammanhang och skall bestå av de tre perspektiven social, ekonomisk och ekologisk hållbarhet.

Figur 2. Utbildningskonceptet på JTH

Varje utbildning skall minst integrera 6 hp resp 9 hp om Hållbar utveckling beroende på om det är Högskoleexamen (6hp), Technologie kandidat (9hp), Teknisk Master (6hp), se nedan (Tabell 9).

Vidare har JTH ett måldokument där konceptets genomförande specificeras fram till 2016. Målet: ”Hållbar utveckling är fullt ut integrerat i alla utbildningsprogram” skall vara uppnått vid utgången av 2016.

Programnivå

På programnivå finns två olika dokument som visar vilka kurser som finns fördelat över de olika åren, hur de obligatoriska momenten fördelas på kurser samt hur de nationella målen uppfylls. Dessa verktyg är:

- Programöversikt, visar hur olika kurser fördelas under utbildningen
- Programmatris, visar hur målen uppfylls

Varje program har en programöversikt där det framgår hur många högskolepoäng om Hållbar utveckling som har integrerats i de olika kurserna. Två exempel på programöversikter för årskurs 1 finns nedan (Tabell 10, 11).

Kursnivå

I samband med det nya utbildningskonceptet 2013 läggs kurser inom utbildningen om och nya kursplaner skapas. Under 2013 har kurser för första och andra året färdigställts vilket innebär att tredje årets kursplaner ännu inte har fastställts. I Tabell 12 har samtliga kurser förtecknats som skall innehålla de obligatoriska moment om hållbar utveckling som omnämns i programöversikterna. Utöver de obligatoriska poängen som krävs inom området hållbar utveckling kan kurser i sin helhet beröra t ex miljöperspektiv på programmets frågor t ex kursen Förorenad mark och avfallshantering eller Hållbart byggande. Dessa kurser kan då ligga utanför de obligatoriska momenten om integrerade kurser på 6 respektive 9 hp. Detta innebär att det totala antalet poäng kan överstiga det obligatoriska kravet. Ingen inventering har gjorts av sådana kurser och det vore bra om samtliga kurser som innehåller Hållbar utveckling även utöver de obligatoriska momenten kan markeras i programöversikten.

Många kursplaner innehåller hållbar utveckling framskrivet i kursplanerna, men inte alla, trots att det framgår i programöversikten att kursen innehåller obligatoriska moment. Exempel på formuleringar i de kursplaner som tydligt framskriver hållbar utveckling finns i Tabell 13. De kursplaner som inte har formulerat mål eller innehåll hur hållbar utveckling skall ingå i kursen är svåra att få en bild av och det kan bli upp till aktuell lärare att tolka och genomföra momentet. Ibland framgår det av programöversikten att man enbart berör t ex social hållbarhet respektive ekonomisk och ekologisk separat i olika kurser. Det är då svårt att se hur

helhetsperspektivet på hållbarhet diskuteras i utbildningen. Någon uppföljning av kursernas reella innehåll har ännu inte gjort avseende hållbar utveckling varken inom projektet eller i högskolans regi då konceptet infördes från hösten 2013.

Diskussion och slutsats Jönköpings tekniska högskola

JTH har en genomarbetad strategi för hur hållbar utveckling skall finnas med i utbildningarna genom:

- Utbildningskonceptets avsiktsförklaring och krav på integrerade moment
- Måldokumentets tidplan
- Programöversikterna
- Programmatriserna
- Kursplanerna

I många kursplaner finns formulerat vilka mål och innehåll i kursen som avser hållbar utveckling. De kursplaner som enligt programöversikter skall innehålla integrerade moment om hållbar utveckling men som inte innehåller formulerade mål och innehåll avseende hållbar utveckling bör utvecklas vidare så att det för alla lärare och studenter som kan komma i kontakt med kursen framgår vilka mål som skall nås. Några program har kurser som innehåller flera moment om hållbar utveckling men som inte har markerats i programöversikten då man redan uppnått de obligatoriska poängen. Det vore bra för helhetsbilden att man på något sätt markerade den totala omfattningen om hur hållbarhet speglas i programmet.

Vissa program delar upp sociala, ekologiska och ekonomiska aspekter strikt mellan olika kurser. Det är otydligt hur ett helhetsperspektiv skapas. Detta gäller naturligtvis generellt för alla program dvs. att man i ett övergripande moment bör sätta utbildningens roll i relation till samhällsutvecklingen och behovet av att vara en del av att ta ansvar för en hållbar samhällsutveckling. Det skulle t ex kunna ske i en eller flera gemensamma introduktionsföreläsningar för hela JTH.

Någon uppföljning av det nya konceptet från 2013 och hur det implementerats finns inte ännu. I projektet har inga intervjuer av lärare gjorts.

Tabeller JTH

Tabell 9. Integrerade obligatoriska moment i JTHs utbildningskoncept.

Ämnesområde	Högskole- examen	Tek.kand/ Hing	Tekn. master
	hp	hp	hp
Näringslivsförlagd kurs (minst 70% av tiden genomförs utanför campus)	9	12	9
Projektledning		3+3	0+3
Gruppdynamik och ledarskap	3	3	3
Ekonomi och affärsplanering	3+3	3+3	
Entreprenörskap och marknadsföring	3	3	
Presentation och rapportskrivning	3	3	
Vetenskapligt arbetssätt	3+3	3+3	3+3
Hållbar utveckling	0+6	0+9	0+6

Tabell 10. Programöversikt: Byggnadsutformning med arkitektur 180 hp. Årskurs 1 JTH.

HT ÅK 1		VT ÅK 1	
15 hp Samhällsbyggnad <i>Hållbar utveckling 3 hp</i>		6 hp BIM Projekt1 Modellering och Presentation Bb	
6 hp Grundläggande matematik och kemi	9 hp Grundläggande fysik 1	6 hp Byggmaterial och byggteknik Grundkurs	6 hp GIS
		6 hp Grundläggande fysik 2	6 hp <i>Vetenskapligt arbetssätt och kommunikation, 6 hp</i>

Tabell 11. Programöversikt: Produktutveckling med inriktning Industridesign 120 hp. Årskurs 1 JTH.

HT ÅK 1		VT ÅK 1	
9 hp Industrial Product Realization 9hp <i>Gruppdynamik o ledarskap 3 hp</i> <i>Vetenskapligt arbetssätt 3 hp</i> Samläsning alla mastrar	6 hp Material and design Material och design <i>Vetenskapligt arbetssätt 1 hp</i> <i>Hållbar utveckling 1 hp</i> Samläsning PUM	6 hp Matematisk statistik 2 Mathematical Statistics 2 VALBAR/ ELECTIVE	15 hp Ergonomi Ergonomics (Human Factors 2) <i>Hållbar utveckling 3 hp</i> <i>Projektledning 1 hp</i>

		6 hp Företagande och ekonomi Business and economy VALBAR/ ELECTIVE	
9 hp Design Communication 1 Design kommunikation 1		9 hp Design Communication 2 Design kommunikation 2	
6 hp Designfilosofi och Praktik Design Philosophy & Practice (Human factors 1) Vetenskapligt arbetsätt 1 hp			

Tabell 12. Program och kurser med hållbar utveckling i kursplaner

Byggnadsutformning med arkitektur 180 hp:	Samhällsbyggnad BIM projekt 2 Analys och simulering Byggherre, ombyggnad och förvaltning Byggmaterial och byggt teknik 2 BIM projekt 3 Projektering och produktion Energi- och installationsteknik (utöver integrerade hp) Samhällsplanering och det offentliga rummet (utöver integrerade hp)
Husbyggnadsteknik/väg- och vattenbyggnadsteknik 180 hp:	Samhällsbyggnad Byggmaterial och byggt teknik 2 BIM projekt 2 Analys och simulering Byggherre och förvaltning BIM projekt 3 Projektering och produktion Förorenad mark och avfallshantering (utöver integrerade hp) Energi- och installationsteknik (utöver integrerade hp)
Mjukvaruutveckling och mobila plattformar 180 hp	Datateknisk introduktionskurs Introduktion till programmering Webbutveckling med JavaScript och DOM

	<p>Programmering för Webben</p> <p>Internet och molntjänster</p> <p>Android-utveckling</p> <p>iOS-utveckling</p>
Inbyggda system 180 hp	<p>Datateknisk introduktionskurs</p> <p>Introduktion till programmering</p> <p>Introduktion till elektronik</p> <p>Gränssnitt mot människa- maskin</p> <p>Inbyggda och mobila system</p>
Logistik och ledning 180 hp	<p>Affärslogistik</p> <p>Produktions- och materialflödesanalys</p> <p>Verksamhetsledning</p> <p>Produktionslogistik</p> <p>Kvalitetsledning</p> <p>Distributionslogistik</p> <p>Inköpslogistik</p>
Industriell ekonomi och produktionsledning 180 hp	<p>Introduktion till produktframtagning</p> <p>Bilaga 2 forts: Kurser JTH där hållbar utveckling integrerats, i enlighet med programöversikter.</p> <p>Ellära och Mätteknik</p> <p>Tillverkningsteknik</p> <p>Industriell marknadsföring</p> <p>PLM, kvalitet och miljö</p> <p>Produktionsteknik och –ledning</p>
Produktutveckling och design 180 hp	<p>Introduktion till produktframtagning</p> <p>Materialteknik</p> <p>Ellära och Mätteknik</p> <p>Tillverkningsteknik</p> <p>Industriell design 2</p> <p>PLM, kvalitet och miljö</p> <p>Näringsförlagd kurs NFK</p> <p>Produktutformning och materialval</p>
Informationsteknik och management 120 hp master	<p>Mjukvaruteknik metoder</p> <p>Utveckling av distribuerade applikationer</p> <p>Information retrieval</p> <p>Informationslogistik</p> <p>Databassystem och trender</p>
Produktionsutveckling och ledning 120 hp master	<p>Människa-Teknik-Organisation</p> <p>Hållbar produktion</p> <p>Utformning av försörjningskedjor</p>
Produktionsutveckling och material 120 hp master	<p>Konceptkonstruktion</p>

	<p>Material och design</p> <p>Funktionella material och ytor</p> <p>Optimeringsdriven design</p>
Industridesign 120 hp master	<p>Industrial product realization</p> <p>Material and design</p> <p>Ergonomics</p> <p>Industrial design project</p> <p>Design and emotion</p>
Ljusdesign 120 hp Högskoleexamen	<p>Belysningslära</p> <p>Ljuskälla - och armaturkunskap, Inne- och utemiljö</p> <p>Dagsljusprojekteringlysningsplanering projekt inom miljö</p> <p>Energieffektiv belysning</p> <p>Belysningsplanering projekt utemiljö</p>
Datanätteknik 120 hp Högskoleexamen	<p>Switch- och WAN-teknik</p> <p>Operativsystem och tjänster 2</p> <p>Nätverkstjänster</p> <p>Visualisering</p> <p>Näringslivsförlagd kurs NFK 2</p>
Grafisk design och Webbutveckling 120 hp Högskoleexamen	<p>Webbprogrammering och gränssnittdesign</p> <p>Grafisk design och teknik</p> <p>Fototeknik och bildkommunikation</p> <p>Marknadskommunikation</p> <p>Grafisk kommunikation och webbdesign projekt t.t</p> <p>Marknadsföring och sociala medier</p>
Digital visualisering 120 hp Högskoleexamen	<p>3D II</p> <p>On set supervision 3D</p> <p>Postproduktion, flöden och processer II</p>
3D-teknik, 120 hp Högskoleexamen	<p>Tillverkningsmetoder och konstruktionsmaterial</p> <p>Rit teknik och solidmodellering 2</p> <p>Näringslivsförlagd kurs NFK 2</p>
Produktutveckling med möbeldesign 120 hp Högskoleexamen	<p>Materialteknik och möbelkonstruktion</p> <p>Möbeldesign 1</p> <p>Möbeldesign 2</p>

Tabell 13. Exempel på mål i kursplaner JTH.

Kursplan	Mål
<p>Hållbar produktion, 6 hp</p>	<p>Kunskap och förståelse</p> <ul style="list-style-type: none"> - visa kunskap om hur ett företag kan ta hänsyn till miljöaspekter och andra hållbarhetsaspekter i industriell verksamhet, exempelvis inom produktutveckling och produktion - visa kunskap om hur miljöaspekter och andra hållbarhetsaspekter har kopplingar till aktiviteter som utförs i en försörjningskedja - ha kännedom om metoder och verktyg som kan användas för att ta hänsyn till miljöaspekter och andra hållbarhetsaspekter i industriell verksamhet <p>Färdighet och förmåga</p> <ul style="list-style-type: none"> - visa förmåga att beskriva hållbarhets- och livscykelbegreppen - visa förmåga att beskriva olika miljöstrategier och affärsmodeller samt hur dessa relaterar till ett företags verksamhet <p>Värderingsförmåga och förhållningssätt</p> <ul style="list-style-type: none"> - visa förmåga att sätta sig in i och analysera empiriskt eller teoretiskt material som berör hållbarhetsaspekter i industriell verksamhet - visa förmåga att individuellt eller i grupp kunna genomföra och redovisa projekt- och seminarieuppgifter såväl skriftligt som muntligt samt att kritiskt och konstruktivt ge återkoppling på sådan redovisning. <p>Innehåll</p> <p>Kursen behandlar hur miljöaspekter och andra hållbarhetsaspekter påverkar och kan hanteras i ett företags verksamhet, särskilt i produktutvecklings- och produktionsverksamheten.</p> <p>Kursen innehåller följande moment:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Hållbarhets- och livscykelbegreppen - Miljöstrategier och affärsmodeller - Hållbara försörjningskedjor - Hållbarhet kopplat till organisering av verksamhet - Hänsynstagande till miljöaspekter och andra hållbarhetsaspekter i produktutveckling och produktion
<p>Samhälls byggnad, 15 hp</p>	<p>Kunskap och förståelse</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Ha översiktlig kunskap om grundläggande begrepp, styrmedel och dokument inom samhällsbyggandet 2 -7... 8. Ha förståelse för hur olika sociala, ekologiska och ekonomiska aspekter påverkar hållbar planering <p>Värderingsförmåga och förhållningssätt</p> <ol style="list-style-type: none"> 14. Visa förmåga att identifiera, analysera och värdera sociala, ekologiska och ekonomiska faktorer inom samhällsbyggandet som bidrar till en hållbar utveckling. <p>Innehåll: Kursen syftar till att ge en bred överblick över det konkreta samhällsbyggandet, och ge förståelse för byggandets roll i samhällsutvecklingen, med ett tydligt fokus på ekologisk, ekonomisk och social hållbarhet.</p>

Verktyglådor för hållbar utveckling

Som vi redovisat så sker det redan idag varierande undervisning om hållbar utveckling vid HJ och utveckling av undervisning i hållbar utveckling sker också på andra ställen nationellt och internationellt. För att ta del av andras utvecklingsarbeten, kunskap och kompetens så har vi också identifierat olika pedagogiska inspirationskällor och ”verktyglådor” som sammanställer och ger praktiska tips, exempelvis på hur man kan formulera kursmål, vad studenter kunskapsmässigt bör känna till och anpassade övningar. Vi har i projektet identifierat följande verktyglådor för undervisning om hållbar utveckling. Tanken är att dessa kan användas i undervisningen som inspiration. Inom projektet har inte funnits möjlighet att utveckla och träna djupare in i dessa verktyg.

- Göteborgs universitet har påbörjat ett omfattande arbete med att göra fakultetsvisa verktyglådor för lärare, <http://libguides.ub.gu.se/ESD>. En fakultet, Sahlgrenska akademien, är redan klar medan övriga fakulteter kommer att få egna sidor det närmaste året.
- KTH (2013) Verktyglådan - lärande för hållbar utveckling. Dess innehåll beskrivs som *”indelad i två delar. En teoridel som ger en översiktlig ingång till ämnesområdet hållbar utveckling och en mer praktiskt orienterad del med fokus på lärande för hållbar utveckling”*. Länk: <http://www.kth.se/om/miljo-hallbar-utveckling/utbildning-miljo-hallbar-utveckling/verktyglada/outcomes/verktygladan-larande-for-hallbar-utveckling-1.384179>
- McKeown, R (2002) Education for Sustainable Development Toolkit Den engelska manualen om 142 sidor innehåller förslag på övningar och i author note beskrivs att *”The Education for Sustainable Development Toolkit is based on the idea that communities and educational systems within communities need to dovetail their sustainability efforts”*. Länk: <http://www.esdtoolkit.org>. Larsson, P (2013) Spelet Gasuco beskrivs som *”ett snabbspelat och diskussionsbaserat kunskapsspel inom hållbar utveckling med fokus på argumentation och reflektion”*. Länk: <http://gasuco.com.sitebuilder.loopia.com/knowledge-game-2>

Annan inspiration

Annan inspiration relaterat till undervisning om hållbar utveckling som har identifierats:

- Presentation om hållbar utveckling på Sahlgrenska akademien. Länk: http://www.hu2.se/20130516/HU2_SA_maj_2013.pdf
-
- Artiklar om hållbar utveckling i högre utbildning till exempel: Wals, A.E.J. (2013). Sustainability in higher education in the context of the UN DESD: a review of learning and institutionalization processes i *Journal of Cleaner Production* och Scott, W. (2012) Sustainability education – perspectives and practice across higher education i *Environmental Education Research*. En antologi av Corcoran och Wals (2004) med titeln *Higher education and the challenge of sustainability. Problematics, promise, and practice* är användbar för studenter, lärare, forskare och administratörer i arbetet med att integrera hållbarhet i högre utbildning.
- Världsnaturfonden: *Hållbar utveckling inom högre utbildning*. Länk: <http://www.wwf.se/utbildning/hgre-utbildning/1522576-ny-hllbar-utveckling-inom-hgre-utbildning>
- AISHE *Självvärderingsverktyg för hållbar utveckling i högre utbildning*. Länk: http://www.hu2.se/hu2old/AISHE_FINAL.pdf
- ACES- modellen med 10 komponenter finns beskriven i Geli de Ciurana, A. M. och Filho, W. L. (2006) Educating for sustainability in university studies. Experiences from a project involving European and Latin American universities. *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 7(1), 81-93.
- Nätverket hållbar utveckling i högre utbildning (HU2). HU2 vänder sig till personer inom universitet och högskolor som arbetar med undervisning och organisation vid ett lärosäte samt myndigheter, verk och nationella

studentorganisationer. Nätverkets målsättning är att integrera hållbar utveckling i den högre utbildningen. <http://www.hu2.se>. På hemsidan finns bland annat dokumentlänkar. Nätverket har möten terminsvis.

- Avhandlingen *Sfärernas symfoni i förändring* behandlar didaktiska aspekter på undervisning för hållbar utveckling och argumenterar för betydelsen av en naturvetenskaplig bas för den (Persson, 2008).
- Som inspiration till diskussioner och undervisning om ekonomiska strategier för hållbarhet kan även presentationer i skämtsam ton bidra. Ett exempel kan vara kortfilmen om cap and share-modellen:
<http://www.youtube.com/watch?v=rSUuFjAOZUo>

Biosfärsområde Östra Vätterbranterna

Universitetens arbete med hållbar utveckling innebär också att vara aktiv i internationella nätverk och medverka i lokala projekt (Sterling & Maxey, 2013). Biosfärsområde Östra Vätterbranterna är en lokal resurs som bidrar till högskolan med kontakter till internationella nätverk, lokal förankring VFU-möjligheter och utveckling av utbildning för hållbar utveckling. Biosfärsområdet beskrivs på deras hemsida www.ostravatterbranterna.se, på följande sätt:

Den långsiktiga strävan för Biosfärsområde Östra Vätterbranterna är att utvecklas som ett lokalt och internationellt modellområde för hållbar utveckling som kan vara en förebild för bred samverkan mellan olika intressegrupper. Detta görs genom att bevara och utveckla områdets värden och förmedla landskapets identitet bland näringsidkare, boende och besökare. För det andra stödja forskning och praktik samt utgöra en brygga mellan vetenskapliga rön och lokal kunskap samt dess tillämpning.

De tre dimensionerna i hållbar utveckling – den ekologiska, socio-kulturella och ekonomiska – ges praktisk tillämpning och förankras genom olika projekt. Arbetet bedrivs lokalt på ett sätt som bidrar till lösningar på globala utmaningar. Biosfärsområde Östra Vätterbranterna fungerar som en mötesplats mellan forskare och praktiker såväl som mellan myndigheter, ideella organisationer,

företag och enskilda människor. De tre funktionerna utveckla, bevara och stödja ska genomsyra verksamheten och forskningsresultat om hållbar landskapsförvaltning produceras och tillämpas.

Inom Biosfärområdet har sedan starten 2012 Högskolan i Jönköping och andra universitet och högskolor bedrivit såväl forskning som verksamhetsförlagd utbildning.

Biosfärområde Östra Vätterbranterna utvecklar under året ett långsiktigt strategiskt biosfärprogram som blir styrande för hur verksamheten som modellområde ska utvecklas. Programmet föreslår bland annat en Biosfärakademi, en plattform för lärande och kunskapsutveckling inom området hållbar utveckling. Akademin syftar till att bevara och utveckla lokal traditionell kunskap och erfarenhet samt att förena denna med forskning och utveckling. Biosfärakademien utvecklar verksamhet inom såväl högskola och folkbildning som inom barnomsorg och skola.

Diskussion och förslag till fortsatt arbete

Resultatet av kartläggningen visar skillnader i hur hållbarhetsfrågor inkluderas i undervisningen mellan de olika fackhögskolorna. Allt från att ingen kursplan identifierats som innehållande hållbar utveckling (HHJ) till att undervisningen *måste* inkludera ett visst antal högskolepoäng (JTH). Efter några metodologiska överväganden så presenteras slutsatser utifrån strategisk nivå, programnivå och kursnivå.

Först några korta ord om metodologiska styrkor och svagheter som kan vara av betydelse för att tolka resultatet. Delar av de skillnader som vi har identifierat kan bero på att vi inte kunnat använda exakt samma metod, det förefaller också vara så att olika personer har tolkat vad som kan ingå i undervisning om hållbarhetsfrågor på olika sätt. Vi har valt att inte sälla bort något som en lärare har föreslagit som kurs/innehåll, även om det förefaller som vissa exempel inte helt tar hänsyn till hållbar utveckling-begreppets komplexitet och innehåll. Detta gör att de skillnader som identifierats mellan bolagen kanske inte är lika stora som resultatet antyder. Exempelvis har IHH tagit med ett flertal kurser som huvudsakligen hanterar sociala och etiska aspekter och där det är oklart hur framträdande de ekologiska aspekterna är, till skillnad från HHJ som vid inventeringen helt har uteslutit kurser som enbart

behandlar etiska och sociala aspekter. Det är också sannolikt att tolkningar av hållbar utveckling i kursplaner har skiljt sig något mellan såväl lärare på de enskilda bolagen som mellan författarna till denna rapport. Vi tror dock att detta i mindre grad påverkar det mer översiktliga resultatet, vilket är en av rapportens styrkor. Att det föreligger olika sätt att betrakta hållbar utveckling på är dessutom ett intressant resultat i sig.

Tidigare studier har också visat på sådana variationer i förståelse av hållbar utveckling (Cotton, Warren, Maiboroda & Bailey, 2007). Exempelvis visade en svensk studie av 3229 gymnasielärare stor variation i den begreppsliga förståelsen av begreppet hållbar utveckling. Å ena sidan hade de en förståelse av de tre dimensionerna (social, ekonomisk och ekologisk) men å andra sidan inte nödvändigtvis en holistisk förståelse av dem och de efterfrågade fortbildning för att åstadkomma sådan förståelse (Borg, Gericke, Höglund, and Bergman, 2014). Forskning har även konstaterat att det saknas ett gemensamt språk för att diskutera hållbar utveckling över ämnesgränserna i högre utbildning (Reid & Petocz, 2006). Kanske är detta relaterat till en större tendens i utbildningsväsendet? Wals (2009) hävdar att de flesta utbildningsstrukturer är baserade på fragmentering snarare än på att skapa samband och synergi, vilket försvårar att skapa en holistisk förståelse av utbildning i hållbar utveckling. Utbildning i hållbar utveckling kräver därmed en slags utbildning med mindre betoning av överföring av kunskap (lärande som reproduktion) och mer betoning av transformativt lärande (lärande som förändring).

Det vore ytterst spännande att i kommande undersökningar studera vilka uppfattningar det finns på HJ om hållbar utveckling i högre utbildning. Går det exempelvis att behandla social hållbarhet eller ekonomisk hållbarhet frikopplat från ekologisk hållbarhet? Vad det är som ska vara hållbart behöver diskuteras. Behöver begrepp av typen *planetary boundaries*, *safe operating space for humanity*, *ekologiska fotavtryck*, *långsuppehållande system* och *avståndsmoral* finnas som bakgrund när etiska, psykologiska, sociala och ekonomiska dimensioner behandlas som innehåll i undervisning för hållbar utveckling? Som resultatet visar finns en rik flora av hållbarhetsrelaterade beteckningar i kursplaner och andra dokument som exempelvis ”holistiskt hållbarhetsperspektiv”, ”hållbart socialt, kulturellt eller miljömässigt välstånd”, ”hållbart samhälle”, ”hållbara försörjningskedjor. Att klargöra, konkretisera och diskutera dessa begrepp bolagsövergripande skulle kunna bidra till en generell kompetenshöjning av HJs personal.

En framgångsfaktor på strategisk nivå för att öka innehållet av hållbar utveckling i undervisningen, är att ha en medveten ledningsstrategi och övergripande mål om införlivande av hållbar utveckling och där man även satt upp konkreta mål på omfattning och innehåll i kurser. Utifrån denna iakttagelse vill vi poängtera vikten av förankring uppifrån och att ledningen tydliggör att den anser det viktigt att inkludera hållbar utveckling som förhållningssätt, innehåll och kunskapsområde i de olika utbildningsprogrammen. Därefter kan resurser och tid avsättas för lärares professionella reflektioner och bedömningar av hur kursers innehåll och genomförande kan utvecklas. Holmberg, Lundqvist, Svanström och Arehag (2012) konstaterar att till skillnad från de top down-strategier som vanligen används framgångsrikt inom företagsorganisationer och som kan användas för att utveckla campus i hållbar riktning, kräver förändring av undervisningen i en akademisk miljö (universitet/högskola) med mer komplexa maktstrukturer, strategier som möjliggör att högre utbildnings kärnvärden respekteras. Genom en bottom up-process i en neutral arena möjliggörs individens autonomi och det fria samtalet. Men som (Holmberg, Lundqvist, Svanström och Arehag, 2012) betonar, kan förändring av högskolan inte läggas ut på en liten grupp, utan den kräver en engagerad ledning med en genomgripande vision och strategi. Det handlar om en lärande organisation där individens förändring är starkt kopplad till förändring i organisationen (Scott, 2003). Sundermann och Burandt (2014) som studerat hur ett universitet i Tyskland i samband med Bologna-processen arbetat strategiskt med att införa hållbar utveckling i kursplaner stipulerar att det handlar om en ny lärandekultur som undersöker den akademiska traditionens potential för att skapa en hållbar framtid i en process som innebär öppenhet, reflexivitet och delaktighet.

En viktig slutsats på programnivå är att det finns stora möjligheter att lyfta in hållbar utveckling i de utbildningsprogram där detta inte redan gjorts. En annan insikt av kartläggningen är att de olika programmen och fackhögskolorna har mycket att lära från varandra. För att nämna några exempel: En fruktbar modell i arbetet med att öka innehållet och kvaliteten i undervisning för och om hållbar utveckling kan vara programöversikter, som de som används på JTH. Det är ett bra sätt att få överblick över hur hållbar utveckling kommer in i olika program/kurser. På IHH har arbetet involverat varje programs "Advisory Board" som är en mötesplats mellan samhälle och akademi. På så sätt betonas vikten av hållbar utveckling både för de professionellt verksamma och inom utbildningen och skapar ett gemensamt lärande.

På kursnivå visar kartläggningen stora skillnader i hur hållbar utveckling som innehåll, kunskapsområde eller förhållningssätt integreras. För det första gäller det att se över de kurser där hållbar utveckling på ett naturligt sätt skulle kunna integreras, men för det andra att anta utmaningen att mer systematiskt integrera perspektivet i all utbildning. Det är också anmärkningsvärt att så lite undervisning i hållbar utveckling sker vid hälsöhögskolan, speciellt med tanke på att hälsofrågor är en mycket central dimension i hållbar utveckling (Jidesjö, 2014; Adlong & Dietsch, 2014). Vi vill även lyfta betydelsen av att i undervisning fördjupa diskussionen och lärandet i relation till de handlingar som utförs i vardagen, till exempel på ett campus som bedriver ett aktivt arbete för hållbar utveckling, detta betonas även i ett forskningsprojekt om studenters lärande i relation till energifrågor (Cotton et al., 2014). Vi har också funnit exempel där lärare säger sig undervisa i ämnet men där det inte framgår av kursplanerna i form av preciserade mål. Detta är något som är viktigt att se över.

Som vi nämnde i de metodologiska övervägandena så har vi i genomgången identifierat att vissa exempel på kursinnehåll inte förefaller ta hänsyn till begreppet hållbar utvecklings hela komplexitet och möjliga innehåll. Exempelvis reduceras frågan till att huvudsakligen handla om etik och sociala aspekter. Alla tre dimensionerna (socialt, ekonomiskt och ekologiskt) ingår och vi anser att det finns en fördel med att se de ekologiska förutsättningarna som ramar för de andra. Detta är något som kan utvecklas i flera kurser.

I arbetet med kartläggningen har flera lärare visat intresse för att integrera aspekter av hållbar utveckling i undervisning och det efterfrågas ett sammanhang, på högskolan exempelvis ett fackhögskoleövergripande nätverk, där dessa frågor kan diskuteras i dialog över ämnes- och organisationsgränser. En sådan 'neutral arena' har visat sig betydelsefull för lärares engagemang och delaktighet i erfarenhetsutbyte (Holmberg, Lundqvist, Svanström och Arehag; 2012)

Inom projektet har inte funnits tid att närmare beskriva alla de verktyglådor som vi identifierat inom området eller mer ingående granska de olika kursmål och det innehåll som finns. Det skulle vara givande att på HJ närmare studera vad som konkret undervisas om och på vilket sätt, och i den processen skapa utbyte över gränserna mellan personal från olika professioner, t.ex. i diskussioner om vilka övningar, seminariefrågor osv. som har visat sig framgångsrika för att stimulera och inspirera studenter. I detta arbete skulle det vara värdefullt att knyta an till det pedagogiska forskningsområde om hur undervisning om hållbar utveckling kan

genomföras i högre utbildning (se t.ex. forskningstidskriften *International Journal of Sustainability in Higher Education*).

Av specifikt intresse är att studera och utveckla hur lärandemål kan uttryckas inte bara i termer av förståelse och förhållningssätt utan också som handlingsinriktade förmågor. Likaså hur handlingsinriktade förmågor utvecklas när studenter får tillfällen till handlingserfarenhet och görande. Sådana förmågor i relation till hållbar utveckling kan också vara efterfrågade på arbetsmarknaden (Barth, 2014). Rauch och Steiner (2006) diskuterar olika förmågor som tränas i utbildning för hållbar utveckling: systemtänkande, förmåga att hantera osäkerhet, samarbetsförmåga, att kompromissa, helhetstänkande. Utveckling av dessa tillsammans med förmågor som kritiskt tänkande och handlingsberedskap ingår i en gemensam strävan inom all högre utbildning. Anderberg et al. (2009) pekar på den dubbla funktionen av fokusering på förmågor; förmågorna kan ses både som medel och mål. Att i undervisningen behandla komplexa frågor (som hållbarhetsfrågor i ett globalt perspektiv) ökar utvecklingen av förmågor att hantera komplexa frågor.

Sammantaget kan konstateras att det finns goda exempel men också goda möjligheter till förbättring på såväl strategisk nivå, programnivå, kursplanenivå som undervisningsnivå på HJ. De skillnader mellan bolagen och inom bolagen när det gäller utbildning för hållbar utveckling som rapporten beskriver kan vara en stor tillgång i det utvecklingsarbetet. Det arbete för implementering av utbildning för hållbar utveckling som JTH genomfört kan bidra med värdefulla erfarenheter på en strategisk nivå, liksom det påbörjade arbetet med PRME på IHH. På programnivå och kursplanenivå kan exempelvis programmet Internationellt arbete och lärarprogrammen vid HLK bidra med sina erfarenheter.

Tänkbara sätt att implementera/stimulera till att inkludera hållbar utveckling i undervisning

Enligt rapportförfattarna finns olika sätt att arbeta vidare med att inkludera hållbar utveckling som en naturlig del i utbildningen utöver ovan nämnda styrning från ledningen. Det är dock viktigt att betona det nödvändiga i att högskolan centralt framhåller betydelsen av hållbarhetsfrågor och också avsätter resurser i form av tid i

tjänst och medel för att inbjuda externa föreläsare. Några exempel på sätt att arbeta vidare är att:

- Utse några personer som i sin tjänst får tid avsatt för att bevaka området och vara drivande högskoleövergripande. De kan med fördel vara ansvarig för praktiskt genomförande av:
 - Bildandet av ett nätverk av intresserade lärare från samtliga fackhögskolor. Regelbundna träffar kan användas till erfarenhetsutbyte och goda praktiska exempel på såväl programnivå, kursplanenivå och undervisningsnivå.
 - Informationsmöten för samtlig personal, gärna med utifrån inbjuden föreläsare. Detta kan t.ex. samordnas med den miljöutbildning av samtlig personal som ingår regelbundet i samband med arbetet för miljödiplomering av verksamheten.
 - Erfarenhetsutbyten med andra universitet/högskolor som arbetar med området.
 - HJ-representation vid HU2-möten (nätverket hållbar utveckling i högre utbildning).
 - Skriva om området på högskolans blogg.
 - Ta varje tillfälle i akt att göra ”blänkare” om området på fackhögskolornas hemsidor.

- Inkludera hållbarhetsfrågor i de högskolepedagogiska kurserna (HJ-övergripande), eller miljöutbildningen (se ovan). Av särskild vikt är en introduktion till hur hållbarhetsfrågorna kan integreras pedagogiskt.

- Anordna regelbundna föreläsningar/diskussionstillfällen för studenter. Ett konkret förslag är att ha ett gemensamt tillfälle termin 1 som är en dag för studenter vid alla fyra fackhögskolorna.

- Varje utbildning bör ha åtminstone ett obligatoriskt moment med helhetsperspektiv på hållbar utveckling och där detta begrepp problematiseras och diskuteras.

- I likhet med Chalmers där alla studenter under sin första termin har en obligatorisk introduktion om hållbar utveckling av vice rektor John Holmberg som också är UNESCO-professor i utbildning för hållbar utveckling, så skulle han kunna bjudas in och ge en HJ övergripande föreläsning.
- Sprida denna rapport inom HJ till: utbildningschefer och programansvariga, rektor och VD för respektive fackhögskola, samt personal på respektive fackhögskola. Förhoppningen är också att resultatet kan spridas vid de nationella träffar som sker inom området.

Det sker redan idag på HJ en viss forskning om hållbar utveckling och undervisning för hållbar utveckling, och det finns fler forskare som är intresserade att utveckla området. Det är angeläget att utveckla forskning inom området för att ge lärare ökat engagemang och kunskap om att införliva det i undervisningen (Sterling, Maxey & Luna, 2013).

Referenser

- Adlong, W., & Dietsch, E. (2014). Environmental education and the health professions: framing climate change as a health issue. *Environmental Education Research*, (ahead-of-print), 1-23. DOI: 10.1080/13504622.2014.930727
- Almers, E. & Wickenberg, P. (2008) Breaking and making norms. In P. Wahlgren (Ed.), *Law and society 53* pp. 351-370. Stockholm: The Stockholm University Law Faculty.
- Almers, E. (2009) *Handlingskompetens för hållbar utveckling. Tre berättelser om vägen dit.* Doktorsavhandling no 6. Jönköping: Högskolan för lärande och kommunikation.
- Azmat, F., & Samaratunge, R. (2009). Responsible Entrepreneurship in developing countries: Understanding the realities and complexities. *Journal of Business Ethics*, 90(3), 437-452.
- Anderberg, E., Nordén, B. och Hansson, B. (2009) Global learning for sustainable development in higher education: recent trends and a critique, *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 10(4), 368-378.
- Barth, M. (2014) *Careers for a Sustainable Transition: What Can We Learn for Higher Education.* Abstrakt till presentation på ECER 2014. Hämtat 141007 <http://www.eera-ecer.de/ecer-programmes/conference/19/contribution/32728/>
- Bokalders, V., & Block, M. (2009). *Byggnadsekologi. Kunskaper för ett hållbart byggande.* Svensk byggtjänst.
- Borg, C., Gericke, N., Höglund, H.-O. and Bergman, E. (2014) Subject- and experience-bound differences in teachers' conceptual understanding of sustainable development, *Environmental Education Research*, Vol. 20, No. 4, pp. 526-551.
- Corcoran, P.B. & Wals, A.E.J. (2004) *Higher Education and the Challenge of Sustainability. Problematics, Promise, and Practice.* Kluwer Academic Publishers.

- Cotton, D., Warren, M. F., Maiboroda, O. och Bailey, I. (2007) Sustainable development, higher education and pedagogy: a study of lecturers' beliefs and attitudes. *Environmental Education Research*, 13(5), 579-597.
- Cotton, D., Miller, W., Shiel, C., Paco, A. M.F. och Winter, J. (2014). *Energy Literacy in Higher Education Students: A European Comparative Study*. Abstrakt till presentation på ECER 2014. Hämtat 141007 från <http://www.eera-ecer.de/ecer-programmes/conference/19/contribution/30605/>
- Förbundet Sveriges Arbetsterapeuter. (2012). *Arbetsterapi och hållbar utveckling*. Nacka: FSA <http://www.fsa.se>
- Geli de Ciurana, A. M. och Filho, W. L. (2006) Education for sustainability in university studies. Experiences from a project involving European and Latin American universities. *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 7(1), 81-93
- Goodman, B. (2008). Nursing the planet. *Nursing Standard*, 22(22), 61.
- Holmberg, J., Lundqvist, U., Svanström, M. och Arehag, M. (2009) The university and transformation towards sustainability: The strategy used at Chalmers University of Technology, *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 13(3), 219-231.
- Hälsö högskolan. (2013). Mål och strategisk plan 2014-2017. Fastställd Styrelsens sammanträde 2013-12-03. Hämtad från <http://hj.se/download/18.37b6048c14266a48a8f2a88/1386936340548/M%C3%A5l+och+strategisk+plan+2014-2017.pdf>
- Högskolan för lärande och kommunikation. (2012). Verksamhetsplan för HLK:s verksamhet 2013 med inriktning mot 2016. Inklusiv bemanning, nyckeltal och mall för handlingsplaner. Hämtad 140204 från <http://hj.se/download/18.4cdf5a5d13bc960ab261a23/1358340295664/Verksamhetsplan+2013.pdf>
- Högskolan i Jönköping. (2013). *Fickfakta 2013*. Hämtad 131216 från <http://hj.se/download/18.4fab37cf13d814c82352d64/1366295036721/fickfakta.pdf>
- International Council of Nurses översatt av svensk sjuksköterskeförening. (2014). ICN:s Etiska kod för sjuksköterskor Hämtad från

http://www.swenurse.se/Global/Publikationer/Etik-publikationer/Sjukskoterskornas.etiska.kod_2014.pdf

- Jones, L. (2009). Physiotherapy and the earth's global climate: A need for cultural change. *Physiotherapy Research International*, 14(2), 73-76. doi: 10.1002/.pri441
- Kemp, P. (2005). *Världsmdborgaren : politisk och pedagogisk filosofi för det 21 århundradet*. Göteborg: Daidalos
- Olsson, L. (2004). Hållbar utveckling – vad är det egentligen? Varför är det viktigt? *Perspektiv på hållbar utveckling. Erfarenheter från högskola och näringsliv*. Stockholm: Högskoleverket
- Peeters, J. (2012). The place of social work in sustainable development: Towards ecosocial practice. *International Journal of Social Welfare*, 21, 287-298. doi: 10.1111/j.1468-2397.2011.00856.x.
- Persson, C. (2008) *Sfärernas symfoni i förändring? Lärande i miljö för hållbar utveckling med naturvetenskaplig utgångspunkt. En longitudinell studie i grundskolans tidigare årskurser*. Linköping: Linköping university
- Porter, M. E., & Kramer, M. R. (2011). Creating Shared Value – How to reinvent capitalism – and unleash a wave of innovation and growth. . *Harvard Business Review*, 2-17.
- PRME. (2014). Main documents and policy of Principles of Responsible Management Education. Hämtad från <http://www.unprme.org/resources/display-resources.php?cid=9>.
- Rauch, F. and Steiner, R. (2006) School development through education for sustainable development in Austria, *Environmental Education Research*, 12(1), 115-127.
- Reid, A. och Petocz, P. (2006) University lecturers' understanding of sustainability, *Higher Education*, 51(1), 105-123.
- Rockström, & Klum. (2012). *Vår tid på jorden:välfärd inom planetens hållbara gränser*. Stockholm Bokförlaget Langenskiöld.
- Rockström, & Wijkman. (2011). *Den stora förnekelsen*. Stockholm: Medströms förlag.
- Roorda, N., Cordcoran, P. B., & Weakland, J. P. (2012). *Fundamentals of sustainable development*. Abingdon: Routledge.

- Sandman, L., & Kjellström, S. (2013). *Etikboken: etik för vårdande yrken*. Lund: Studentlitteratur.
- Scott, G. (2003) Effective change management in higher education, *Educause review*, November/December, 64-80.
- Scott, W. (2012) Sustainability education – perspectives and practice across higher education. *Environmental Education Research*, 18(5), 722-726.
- Stagell, U., Almers, E., Askerlund, P., Apelqvist, M. (2014). What kind of actions are appropriate? Eco-school teachers' and instructors' ranking of sustainability promoting actions as content in education for sustainable development (ESD). *International Electronic Journal of Environmental Education* 4:2
- Statens offentliga utredningar. (2004). Att lära för hållbar utveckling . Stockholm.
- Sterling, S., Maxey, L, Luna H. (2013) *The Sustainable University: Progress and prospects*, Routledge: New York.
- Sterling, S., Maxey, L. (2013) *The Sustainable University: Taking it forward in*
Sterling, S.,Maxey, L, Luna H. (red) *The Sustainable University: Progress and prospects*, Routledge: New York.
- Stockholm +40 Partnership Forum for Sustainable Development. (2012). Stakeholder message from the Stockholm +40 conference - summary, April 25, 2012, from <http://www.regeringen.se/sb/d/15451>
- Sundermann, A. och Burandt, S. (2014) *A Mixed Methods Longitudinal Study On Learning Results In An Innovative Study Model – First Qualitative Results in HESD*. Abstrakt till en presentation på ECER 2014. Hämtat 141007 från <http://www.eera-ecer.de/ecer-programmes/conference/19/contribution/31227/>
- Svensk Högskolelag 1992:1434, [Swedish University Law]. Hämtad 20120510, från http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Hogskolelag-19921434_sfs-1992-1434/
- The future we want: Outcome document adopted at Rio +20 (2012). Hämtad från <http://www.uncsd2012.org/content/documents/727The%20Future%20We%20Want%2019%20June%201230pm.pdf>

- United Nations. (1987). Report of the world commission on environment and development: Our common future Hämtad 20120510, from http://conspect.nl/pdf/Our_Common_Future-Brundtland_Report_1987.pdf
- Wagman, P. (2014a). How to contribute occupationally to ecological sustainability: A literature review. *Scandinavian Journal of Occupational Therapy*, 21, 161-165. doi: 10.3109/11038128.2013.877068
- Wagman, P. (2014b). The model of human occupation's usefulness in relation to sustainable development *British Journal of Occupational Therapy*, 77(3), 165-167. doi: 10.4276/030802214X13941036266667
- Wals, A.E.J. (2009), Review of Contexts and Structures for Education for Sustainable Development, UNESCO, Paris. , available at: <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001849/184944e.pdf> (accessed October 2014)
- Whittaker, B. (2012). Sustainable global wellbeing: A proposed expansion of the occupational therapy paradigm. *British Journal of Occupational Therapy*, 75(9), 436-439.
- World Federation of Occupational Therapists. (2012). Position statement. Environmental sustainability sustainable practice within occupational therapy. Hämtad från <http://www.wfot.org/ResourceCentre.aspx>
- World Health Organization. (1986). Ottawa charter for health promotion: First international conference on health promotion. Hämtad från http://www.who.int/hpr/NPH/docs/ottawa_charter_hp.pdf

Bilaga I

Till programansvariga vid Högskolan i Jönköping

Ingår någon undervisning om hållbar utveckling i era kurser/utbildningar?

Bakgrund:

En grupp där samtliga fackhögskolor ingår har tilldelats medel för pedagogisk kompetensutveckling (PKU). Syftet med projektet är att kartlägga den undervisning som sker om hållbar utveckling på högskolan i Jönköping (se bilaga 1 en kort introduktion av begreppet hållbar utveckling, samt bilaga 2 en längre version för intresserade). Resultatet av kartläggningen kan bidra till att identifiera positiva exempel och framgångsfaktorer. I ett första steg klarläggs formella dokument, utbildningsplaner och kursplaner samt görs en inventering av lärare som undervisar i dessa frågor. Till detta behöver vi er hjälp.

Vi vänder oss till alla programansvariga och ber er göra följande:

1. Gå igenom samtliga utbildningsplaner och kursplaner på ditt program. Identifiera de kursplaner vilka innehåller moment som behandlar hållbar utveckling och sänd dessa till undertecknad.

2. Undersök vilka kollegor som inkluderar miljö/ekologi/hållbar utveckling som en aspekt i sina kurser och fråga dem om det är Ok att vi får ta del av deras namn. Skriv en lista på de lärare som ni vet undervisar i, eller är intresserade av, dessa frågor.

Vi behöver ha ert svar inom en månad, dvs. senaste dag för inskickande av kursplaner respektive namn på kollegor till undertecknad är fredagen den 15 november

Skicka svaret till din kontaktperson sofia.kjellstrom@hhj.hj.se [Ange kontaktpersoner till varje högskola]

Med vänlig hälsning

Sofia Kjellström (projektledare) & Petra Wagman, HHJ

Ellen Almers & Ulrica Stagell, HLK

Ann-Carin Andersson, JTH

Marcela Ramirez-Pasillas, IHH

Bilaga 2

Hållbar utveckling

Det finns flera hundra definitioner av hållbar utveckling men en av de mest etablerade är den som Brundtland kommissionen formulerade 1987: en utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov. Enkelt uttryckt är målet för en hållbar utveckling ett hyggligt liv för alla, här och där, nu och sedan.

Det finns en pågående debatt om hur de tre dimensionerna av hållbar utveckling ska tolkas: den ekologiska, den sociala och den ekonomiska. I en rapport från Högskoleverket beskrivs exempelvis hållbar utveckling som *”en dynamisk mötesplats mellan tre progressiva krafter som alla respekterar de grundläggande värdena från Brundtland-kommissionen, nämligen de som främst bryr sig om natur och miljö, de som främst bryr sig om ekonomisk utveckling och fattigdomsbekämpning samt de som främst bryr sig om en god social utveckling. Men det finns också en inbördes strid mellan dessa då satsning på den ena kan äventyra den andra.”*(Högskoleverkets rapport 2005:47 R s.16).

Ett annat sätt, och som vi i arbetsgruppen anser mer klargörande, är att se de tre dimensionerna av hållbar utveckling som att det är den sociala dimensionen, det goda livet, som är målet för utvecklingen. Den ekologiska dimensionen är det som sätter ramarna för vad som är möjligt, utan att äventyra resursbasen för kommande generationer (klimat, fiskbestånd etc.). Den ekonomiska dimensionen är verktyget som vi fördelar resurser med och som måste inordnas under de två andra dimensionerna, vilket kan uttryckas med nedanstående figur

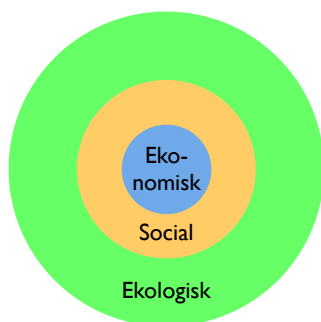

Fig. Magnus Apelqvist

När trösklar (the Planetary boundaries) passeras, till exempel vid utfiskning av haven eller vid förändringar i atmosfärens sammansättning, kan förändringarna bli irreversibla och möjligheterna för kommande generationer att leva hyggliga liv undermineras. Peter Kemp har i sin bok om Världsmedborgaren formulerat hållbar utveckling som en fråga om etik och utmaningen som moralisk, byggd på visionen att mänskligheten ska bestå så länge som det står i dess makt att överleva.

School of Health Sciences Research Reports

- 2013:1 Bülow, Pia: Fallberättelser om arbetslivsinriktad rehabilitering – En fokusgruppsstudie
- 2013:2 Nilsson, Gunilla: Frihet, regler och läkarintyg - en uppföljning av Samverkansmodellen mellan Försäkringskassan och Jönköpings läns landsting
- 2014:1 Bülow, Pia H. & Wilińska, Monika: Delaktighet i avstämningsmöten.
- 2014:2 Kjellström Sofia, Ellen Almers, Marcela Ramirez Pasillas, Petra Wagman, Ulrica Stagell & Ann-Carin Andersson: Högskoleutbildning för hållbar utveckling. En kartläggning vid Jönköpings högskola.